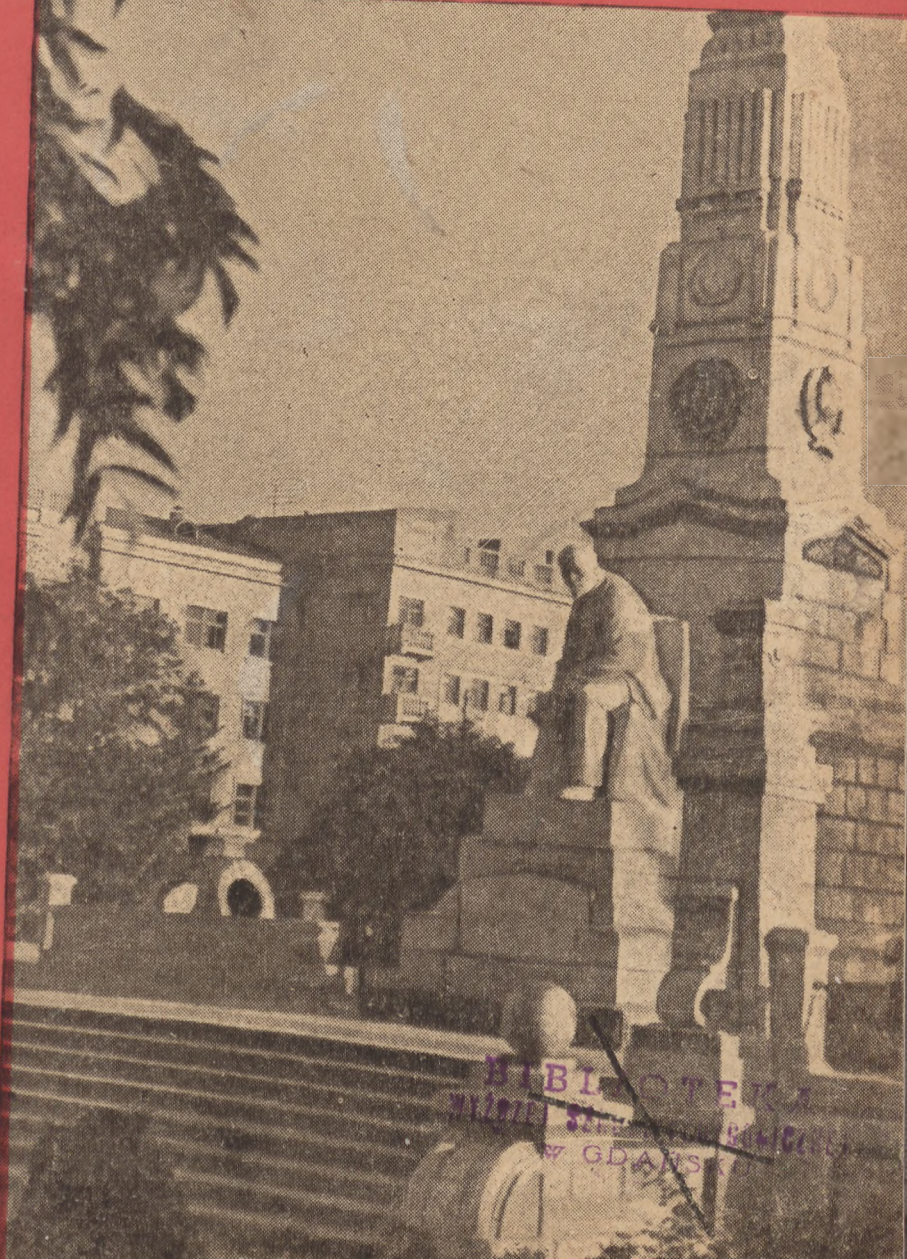

POZNA ŚWIAT

1

1948

awiera mapę fizyczną
Z.S.R.R.

BIBLIOTEKA
WYDZIAŁU HISTORII I GEOGRAFII
W GDAŃSKU

„POZNAJ ŚWIAT”

Popularno-naukowy miesięcznik geograficzny
POLSKIEGO TOWARZYSTWA GEOGRAFICZNEGO

Treść nr 1/1948:

Przedmowa	1
J. Fudakowski: Jaką jest Sahara?	2
Na czterdziestym drugim południku	8
W. Milata: Guatemala	11
Z. Czeppe: Londyn (cz. I)	14
Świat w cyfrach: wielkie miasta	17
Aktualności geograficzne	19
K. Bromek i B. Winid: ZSRR (cz. I)	21
Wśród nowych książek i map	32
Zagadki geograficzne	

**Czasopismo redaguje Komitet Redakcyjny Wydziału Popularyzacji
Polskiego Towarzystwa Geograficznego**

Sekretarz Redakcji: Dr W. Milata

Adres Redakcji:

Kraków, Grodzka 64 II p. Tel. 555-78.

Konto PKO IV-4886.

Adres Administracji „Poznaj Świat”:

Kraków, Szymanowskiego-Boczna 17. Telefon 567-83

Warunki prenumerały:

Cena pojedynczego nr 70.— zł.

Kwartalnie	160.— zł.	Członkowie	PTG	140.— zł.
Półrocznie	300.— zł.	„	PTG	260.— zł.
Rocznie	550.— zł.	„	PTG	500.— zł.

Wydawca: Instytut „GLOB” w Krakowie.

Ilustracja na okładce: Pomnik Lenina w Ufie. Fot.: SIB.

POZNAJ ŚWIAT

Nr 1

STYCZEŃ 1948

Rok I

PRZEDMOWA

Wydział Popularyzacji Polskiego Towarzystwa Geograficznego postanowił wydawać miesięcznik pt. „Poznaj Świat“, celem krzewienia wiedzy geograficznej wśród społeczeństwa polskiego.

Tytuł nadany miesięcznikowi jasno określa zasadnicze cele i zadania, jakie przyświecały inicjatorom przy zakładaniu pisma. Nakłada to na Redakcję obowiązek podjęcia wszelkich starań, aby poprowadzić czytelnika poprzez wszystkie kraje świata, opisując ich fizjonomię geograficzną, społeczną i gospodarczą. Zaproszeni do współpracy zostali naukowcy, popularyzatorzy i podróżnicy, zarówno polscy jak i zagraniczni, będą się oni dzielić z czytelnikami swą wiedzą, wrażeniami i przeżyciami wśród różnych narodów świata.

Miesięcznik będzie zawierał kilka stałych działów. Pierwszy utworzą artykuły i opowiadania, poświęcone poszczególnym państwom, krainom i narodom. Drugi dział wypełnią nowe dane statystyczne ujmujące powojenny świat w cyfrach. Trzeci dział poświęcony zostanie aktualnym wydarzeniom geograficznym, zachodzącym na świecie. Główny jednak nacisk położony zostanie w części monograficznej, zawierającej opis jednego państwa w każdym numerze miesięcznika, dający zespół podstawowych i źródłowych danych, których wielki brak odczuwa obecnie polski czytelnik, odcięty przez 6-cioletni okres okupacji od świata. Opis państwa wzbogacony zostanie danymi statystycznymi z okresu już powojennego, wykresami oraz barwną mapą, drukowaną jako załącznik. Zbiór wydanych map utworzy z czasem podręczny atlas geograficzny. Ostatnim działem będzie przegląd literatury podróżniczej oraz powojennej literatury polskiej, poświęconej obcym państwom. Ciekawy czytelnik znajdzie również zagadki i łamigłówki geograficzne, do rozwiązania których zachęcać go będą cenne nagrody.

Pierwszy numer miesięcznika w dziale monograficznym poświęcony jest naszemu potężnemu sąsiadowi i sojusznikowi — Związkowi Radzieckiemu. Dodatkowo w tym numerze jest mapa fizyczna Z. S. R. R. W zeszycie następnym dokończony zostanie opis Związku Radzieckiego, dopełniony barwną mapą administracyjną. Dalsze z kolei numery poświęcone zostaną Czechosłowacji, Norwegii, Danii itd. w miarę kom-

W ten sposób Wydział Popularyzacji Polskiego Towarzystwa Geograficznego pragnie przez obiektywną informację rozszerzyć horyzonty geograficznej wiedzy polskiego czytelnika, dać mu powojenny obraz współczesnego świata, mając na uwadze znany fakt, że poznanie jest pierwszym i zasadniczym etapem do współpracy między państwami i narodami.

Droga górską w Gruzji (Kaukaz)

(fot. R. Diament, SIB).

Jaką jest Sahara?

Ogólnie wiadomo, że Sahara jest pustynią; z pojęciem tym kojarzy się zazwyczaj obraz równego „morza” piasków, rozpościerającego się w nieskończoność lub też licznych szeregów wydym piaszczystych, ciągnących się w dal, oraz wyobrażenia o straszliwych upałach, podczas których na

Jest to jednak z gruntu fałszywe pojęcie o Saharze — ani sam jeden piasek jej nie tworzy, ani stale nie panuje tam wszędzie straszliwy upał, nie wszędzie też brak na Saharze wody — paradoksem się wyda, że w środku pustyni może panować malaria, jak to rzeczywiście ma miejsce.

Oaza na Saharze.

(Fot. Rimoldi)

bezwodne przestworza piasków, słońce leje potoki żaru.

Jakie są granice Sahary, jaką jej rzeźba, jej geologiczna budowa, jej nawodnienie, jej przyroda żywa i jej przeszłość — tych wiadomości nie spotyka się często u szerszego ogółu.

Piasek, piasek i jeszcze raz piasek, brak wody oraz skwar — oto definicja Sahary, którą można usłyszeć w rozmowie towarzyskiej.

Obszar Sahary jest olbrzymi, mierzy ona bowiem z północy na południe ok. 1600 km., a z zachodu na wschód do 4500 km. Na północy graniczy ona w Marokku, Algierze i częściowo w Tunezji z pasmami gór Atlasu, w Trypolisie i Cyrenajce sięga ona miejscami, jako pustynia Libijska, do morza; na zachodzie graniczy ona w hiszpańskiej kolonii Rio de Oro z Oceanem Atlantyckim; na wschodzie w wielu miej-

scach jej granicą jest dolina Nilu; południowa granica Sahary przebiega pomiędzy 18 a 20 stopniem szer. półn., gdzie graniczy ona z Sudanem.

Powierzchnia Sahary bynajmniej nie jest płaską, przeciwnie jest ona w swym całokształcie bardzo urozmaiconą, co jednak nie przeszkadza, że wielkie jej przestrzenie posiadają ten sam charakter.

Kilka typów pustyni można wyróżnić. typów, które posiadają zasadnicze cechy wspólne, mianowicie ubóstwo wody, której brak jest na powierzchni ziemi, wielką suchość powietrza, silne wiatry, bardzo znaczne różnice w ciepocie dnia i nocy i nadzwyczaj silne nasłonecznienie. Jest rzeczą zrozumiałą, że w takich warunkach życie roślin i zwierząt nie może się bujnie rozwijać. Owe typy pustyni to — pustynia piaszczysta — *erg*, pustynia żwirowa — *reg* i pustynia skalista — *hammada*.

Olbrzymie ilości piasku, pochodzenia lądowego, w dużej mierze rzecznego, nagromadzonego przez wiatry tworzą wydmy o charakterystycznych kształtach. zajmujące bardzo wielkie przestrzenie. Te obszary wydym piaskowych robią wrażenie wzburzonego, silnie falującego, znieruchomiałego morza. Barwa wydym jest różna, przechodzi ona przez wszystkie tony od prawie białej barwy wydym „młodych“, do ciemno płowej wydym „starych“. Ogólnie biorąc granice ergów są dość stałe, co nie przeszkadza, że pojedyncze wydmy lub ich pasma pod wpływem wiatru posuwają się naprzód. Niesiony wiatrami piasek zagraża nieraz oazom, których mieszkańcy wszelkimi sposobami bronią się przed tym przynoszącym im zgubę żywiołem. W stosunku do całego obszaru Sahary, pustynia piaszczysta zajmuje stosunkowo mało miejsca. Poprzez ergi wiodą dogodnie dla wielbłądów drogi karawanowe, miękkie podłoże piaszczyste nie może szkodzić

elastycznym poduszkom nóg wielbłądzych, jak to ma miejsce w pustyni skalistej. Szlakami piaszczystymi wiedli przewodnicy saharscy pierwszych podróżników po tej pustyni, stąd też wyrobiło się mniemanie, że Sahara to „morze“ piasku. Erg nie jest bynajmniej najbardziej bezwodną pustynią pozbawioną wszelkiego życia roślinnego i zwierzęcego, woda choć podziemna, znajduje się tu, nieraz częściej, niż w innych typach pustyni.

Reg — to drugi typ pustyni płaskiej, równej, pustyni żwirowej, tu wszelkie drobniejsze cząstki gruntu zostały przez wiatr uniesione, pozostał tylko żwir na setki kilometrów, pokrywający powierzchnię Sahary. Najstraszniejszą pustynią jest rodzaj ergu zwany tanzruftem; naga, szara lub miejscami nawet jakby czarna równa przestrzeń, najzupełniej bezwodna; jest to „pustynia pustyni“. Nazwa „tanzruft“, pierwotnie nadana przez Tuaregów obszarowi pustynnemu, położonemu na południowy zachód od środkowo-saharskiego gniazda górskiego Hoggaru, przyjęta została w mianownictwie geograficznym jako nazwa tego typu pustyni; kilka takich tanzruftów znanych jest na Saharze. Pustynia żwirowa zwana jest we wschodniej części Sahary — *serir*.

Pustynia skalista — to *hammada*, bez porównania sroższa i groźniejsza od pustyni piaszczystej. Nagie obszary skał popękanych, gruz skalny pokrywający powierzchnię ziemi, przy prawie zupełnym braku roślinności, gdzie woda jest nawet pod powierzchnią ziemi rzadkością, to jeden z najgroźniejszych typów pustyni. Tu żaden odgłos żywej przyrody nie zamąci ciszy. Odgłos pękającej opoki skalnej i usypującego się gruzu, oto głosy przyrody hammany. Nieliczny jest tu świat zwierzęcy, dostosowany do życia w tych niezmierznie trudnych warunkach bytu. Uderzającą jest różnobarwność hammany; pod

wplywem procesów chemicznych, odbywających się na powierzchni skał, powstaje na nich różnobarwna powłoka. czerwona, ceglasta, fioletowa, brunatna, a nawet prawie czarna. Słusznie porównuje jeden ze znawców Sahary hammadę do krajobrazu księżycowego.

Mylnym jest pojęcie, jakoby Sahara była olbrzymią równiną; przeciwnie,

Do tej pory była mowa o tym, czego na Saharze jest pod dostatkiem, mianowicie piasku, żwiru, skał i rumowiska skalnego. Zapoznajmy się obecnie z tym, czego jest tam mało, przynajmniej na powierzchni ziemi, tj. wody.

Liczne i na setki kilometrów ciągnące się bezwodne łożyska rzeczne, tzw.

Skraj oazy na Saharze

(fot. Rimoldi).

różnice wzniesień na Saharze są bardzo poważne. Poza płaskowyżami, są tam poważnych rozmiarów gniazda górskie. Środkowo saharski wulkaniczny masyw górski Hoggaru (Ahaggar) wznosi się do 2900 m, gniazdo górskie Tibesti sięga 3400 m, pasma Tassili des Adjers (wym. Adżers), wznoszą się do 1800 m, na południu Sahary Air mierzy 2700 m, i Adrar des Iforhas 1200 m. Przyznać należy, że góry saharskie bynajmniej nie są godne lekceważenia, przecież niektóre z nich posiadają szczyty znacznie wyższe od naszych Tatr. Jednakże te nawet najwyższe i najpotężniejsze gniazda górskie w porównaniu z ogromem Sahary są znikomo małe co do powierzchni.

u e d y, są niezbitym dowodem, że Sahara posiadała niegdyś bogatą sieć rzeczna. Ued Rhir, Ued Mia, Ued Irg-harghar, Ued Pamanrasset, oto nazwy najważniejszych z nich. Łožyska uedów są na znacznych przestrzeniach dobrze widoczne, w wielu miejscach pokrył je piasek pustyni, tak, że prześledzenie ich biegu jest trudne. Wzdłuż tych suchych łożysk rzecznych ciągną się miejscami pasma bujniejszej roślinności, krzaków, tamaryszków, pojedynczych palm daktylowych i różnych traw. Jest to dowodem, że w tych miejscach jest więcej wilgoci. I rzeczywiście w bardzo wielu wypadkach w głębi ziemi, pod obecnie bezwodnym i słońcem spalonym korytem rzecznym

płyń, czasem nawet poważnym nurtem, woda. Naziemne dawniejsze rzeki zniknęły pod ziemią i pod jej powierzchnią dotychczas istnieją. Ta podziemna sieć wodna ujawnia się na powierzchni ziemi rzadko, rzadkimi są źródła bijące stale, częściej uzyskuje się wodę ze studni, kopanych przez krajowców, o wodzie niejednokrotnie

Beduinka — mieszkanka Sahary

(fot. Rimoldi).

mniej lub więcej słonej lub gorzkiej. Wkroczenie Francuzów w Saharę przed prawie 120 laty i wraz z nimi techniki europejskiej, spowodowało w wielu oazach zupełny przewrót w stosunkach wodnych. Studnie artezyjskie, kopane w setkach miejsc, wydobyły na powierzchnię ziemi ukrytą w jej wnętrzu wodę. Z otworów wielu studni artezyjskich bije obecnie woda silnym i nieprzerwanym strumieniem, nawadniającym o wiele większą powierzchnię ziemi, niż pierwotne studnie tubylcze lub

źródła. Toteż od czasu panowania Francuzów w Algierze, obszar plantacyjny palmowych w oazach wzrósł 5-cio krotnie.

Sieć wodna saharska, tak obfita w czasach przedhistorycznych, znikła z powierzchni ziemi pod wpływem stałego wysychania, pustynnienia obszaru Sahary. W związku z tym znikła dawna fizjonomia Sahary jako krainy stepowej, a nawet miejscami rolniczej. Miejsce stepu zajęła pustynia w różnych swych postaciach, a oazy stały się jedynymi ośrodkami swoistej kultury rolniczej i zbiorowiskami osiadłej obecnej ludności saharskiej.

Oaza — to prawdziwy raj wśród skalistej lub piaszczystej pustyni. W zależności od obfitości nawodnienia stoi obszar oazy i liczba jej mieszkańców. Gaj palm daktylowych pokrywa zwykle przeważną część uprawnej powierzchni ziemi w oazie. Pod wysoko rozpościerającymi się pióropuszcami liści palmowych uprawiane są rozmaite jarzyny, często widnieją półka jęczmienia koszonego kilkakrotnie, zanim zacznie żółknąć, jako karma dla koni. Sady brzoskwiń, moreli, migdałów dają obfite plony, a pod cienistymi palmami szemrze cichutko w kanałiku irygacyjnym woda, owo źródło życia oazy. Zgoła inny obraz przedstawia się, gdy w oazie znajdują się źródła rzeczek, wówczas ona jest, a nie studnia źródłem życia oazy. Taką oazą jest Nefta w południowym Tunisie, gdzie z pod urwistego brzegu płaskowyża wypływa spora rzeczka, szybko niknąca, rozdzielona na niezliczone kanałiki, nawadniające posiadłości poszczególnych mieszkańców oazy. Oaza zawdzięcza swe istnienie wodzie, toteż woda podlegała i obecnie też podlega starodawnemu prawu zwyczajowemu. Woda, wypływająca ze źródła lub studni artezyjskiej, jak też czerpana do kanału ze studni zwykłej, uchwycona jest w skomplikowaną sieć kanałów i kanałików, nawadniających poszczególne posiadło-

ści. Do każdej z nich może być doprowadzona woda jedynie przez określony czas i w ściśle obliczonej ilości, a wszelkie nadużycia są surowo na podstawie przepisów owego prawa zwyczajowego karane.

Warunki klimatyczne Sahary są na ogół na wielkiej przestrzeni jednostajne. Cechuje je wielka suchość powietrza, bardzo mała ilość opadów, bardzo nieregularnie rozłożonych w roku, często w pewnej okolicy przez całe lata w ogóle deszcz nie pada. Ciężota zimy i lata różni się dość znacznie. W środku Sahary mrozy nie są tak bardzo wielką rzadkością i sięgają poniżej 5-ciu stopni poniżej zera. W górach oczywiście temperatura opada znacznie niżej. W oazach północnej Sahary bywa nawet śnieg, który jednak nie leży długo, stopiony ciepłem słonecznym. W tychże okolicach mrozy sięgają w niektóre zimy do 10 stopni, które to zimno palma daktylowa jeszcze wytrzymuje. W porze letniej upały oczywiście są bardzo wielkie, ciężota dochodzi do 50 stopni w cieniu, a ziemia nagrzewa się do 70-ciu stopni.

Jedną z cech charakterystycznych klimatu saharskiego są częste i silne wiatry. Sirokko, zwany w Egipcie *hamsinem*, jest gorącym wiatrem pustyni, a *simum*, porywający olbrzymie tumany piasku i pyłu, jest dla organizmu człowieka wysoce niezdrowy, przy czym działa deprymująco na cały organizm.

Niejednokrotnie się słyszy zdanie, że Sahara to dno wyschniętego morza, że piasek pustyni jest tworem morskim. W rzeczywistości sprawa przedstawia się wręcz przeciwnie. Powierzchnia obecna Sahary jest wytworem suchego klimatu lądowego, a morze w najmłodszej epoce geologicznej naszej ziemi, tj. w epoce lodowej jedynie w granicach obecnego Senegalu, a więc już poza granicami właściwej Sahary, się-

gało w głąb lądu afrykańskiego do 200 km głęboko.

Czy Sahara nadal wysycha? Na to pytanie można z dość dużą dozą prawdopodobieństwa odpowiedzieć twierdząco. W każdym razie od czasów rzymskich klimat zdaje się niewiele się zmienił. Opustoszałe, stepowe okolice, które za czasów rzymskiego panowania były uprawne, znów znajdują się pod uprawą; wielkie przestrzenie południowego Tunisu, stepowe za panowania Arabów, znów pokrywają wspaniałe plantacje drzew oliwnych, jak to bywało za czasów rzymskich. To może wskazywać na to, że przy odpowiednim nawodnieniu i obecnie kultura rolna jest możliwą w sąsiedztwie Sahary. Inaczej rzecz się ma w głębi pustyni. Tam mamy niezbite dowody, że od końca epoki lodowej nastąpiło bardzo silne osuszenie, czego choćby dowodem jest „wymarła“ sieć rzeczna, owych uedów. Znaleźniska niedawne przedmiotów będących wytworem ręki ludzkiej, a pochodzących z epoki kamiennej, dowodzą, że nawet na pograniczu tanzruftu, gdzie obecnie wszelkie życie ludzkie jest z powodu zupełnego braku wody niemożliwe, wówczas jednak tam istniało.

Sahara z wielkich pustyń świata jest obecnie może najmniej nieznaną pustynią. Bardzo liczne były badania podróżników angielskich, niemieckich, a przede wszystkim francuskich w XIX wieku. W wieku XX Italia ze względu na swe posiadłości Tripolis i Cyrenajka nie zaniedbała badań saharskich i sięgnęła do najmniej znanego obszaru, oazy Kufra.

Niech ten bardzo pobieżny i krótki opis Sahary przyczyni się do usunięcia tak częstych zupełnie błędnych i fałszywych wynurzeń na temat pochodzenia i istoty tej wspaniałej i pociągającej pomimo swej grozy i niebezpieczeństw pustyni, jaką jest Sahara.

Na czterdziestym drugim południku

W tym czasie, kiedy słońce pojawia się na niebie na dalekim wschodzie Z. S. R. R., Moskwa jest jeszcze pogrążona w głębokim śnie. Tak, jak dzień rozpoczyna się w tej wielkiej krainie w różnych godzinach, tak i zmiana pór roku ma niejednakowy przebieg w poszczególnych częściach Z. S. R. R. Na południu nad Morzem Czarnym kwitną już magnolie, zaś na dalekiej północy ludzie są otuleni jeszcze kożuchami.

Redakcja czasopisma „Ogoniok“ wysłała swych korespondentów jednocześnie do trzech różnych miejscowości położonych na czterdziestym drugim południku. Jedna z tych miejscowości leży na dalekiej północy, druga w krainie stepów, a trzecia nad brzegami Morza Czarnego.

Na tym miejscu drukujemy opowiadanie o tym, co widzieli dziennikarze w tych trzech miejscowościach tego samego dnia, tj. 31 marca 1946 r.

I. Miasto w śniegu.

Jeszcze wczoraj było wszędzie zupełnie cicho i spokojnie. Drewniane chodniki Archangielska, oczyszczone ze śniegu były tak czyste, jak pokłady lodu zimujących w pokrytej lodami zatoce morskiej. Wzdłuż chodników ciągnęły się olbrzymie zwały śniegu, które w ciągu zimy wyrosły do wysokości człowieka, na dachach domów wisiały jeszcze wielkie nawisy śnieżne, które w blasku słońca boleśnie kłuły w oczy. Wieczorem zapłonęło nad miastem wspaniałe zjawisko północy — Zorza Polarna. Na ulicach było jeszcze wielu ludzi i wszyscy obserwowali, jak na ciemnym niebie pojawiły się blade i mieniące się słupy świetlne. Słupy te migotały i świeciły jaśniej i jaśniej, jak gdyby ktoś za horyzontem rozdmuchiwał wielki ogień. W pewnym momencie wszystkie słupy świetlne zni-

knęły, a cały horyzont pokrył się olbrzymią falującą świetlną zasłoną. W tym samym czasie na miejskim stadionie odbywały się zawody łyżwiarские, ale publiczność zapomniała o zawodnikach i zamarła w niemym podziwieniu nad tym wspaniałym zjawiskiem krajów polarnych, które swą pięknoscią przewyższa wiele innych zjawisk. Zjawisko to jednak nie trwało długo, stare miasto na północy pokryło się ciemnością i ponownie było widać światła nad lodowiskiem, gdzie w dalszym ciągu odbywały się zawody z 11 miast Z. S. R. R.

Zima w Archangielsku z końcem marca 1946 królowała jeszcze w całej pełni, choć już zaczynano myśleć poważnie o wiosnie. Odbywały się narady przewodniczących wiejskich rad rolniczych nad przygotowaniami do wiosennych siewów. Agronomowie ułożyli już plany prac wiosennych, choć prace te mogą się rozpocząć najwcześniej około 10 kwietnia. Obecnie większość kołchoźników pracuje w lasach, gdzie ściągają drzewo opałowe i budulcowe — jedno z najlepszych w świecie. Na wiosnę, skoro tylko ruszy lód na rzece Dwinie, rozpoczyna się spław drewna, a leśni robotnicy rozchodzą się do kołchozów, aby rozpocząć prace wiosenne na roli.

Przy moło portu handlowego stoi łamacz lodów „Lenin“, który jest stale przygotowany do wypłynięcia. Z szerokich kominów snuje się powoli lekki dym — łamacz stoi pod parą — gotowy do wypłynięcia na Morze Białe, a nawet i dalej, zależnie od tego, gdzie będzie potrzebna jego łamiąca lody działalność. Za jakieś dwa tygodnie będzie łamał lód na Dwinie, co oznacza początek wiosny dla marynarzy, która dla nich zaczyna się o miesiąc wcześniej, niż dla kołchoźników.

30 marca w Archangielsku ociepliło się i już się zdawało, że zima się skończyła. Ucieszony redaktor miejscowego pisma zażądał z biura przewidywania pogody przepowiedni na najbliższy okres czasu. Ku wielkiemu niezadowoleniu dowiedział się, że zdala od Spitzbergenów zbliża się fala mroźnego powietrza. Przepowiednia spełniła się. 31 marca nawiedziła miasto zamieć śnieżna i silny mróz. Wiatr huczał, miotał śniegiem i zrywał plakaty — nie było przed nim schronienia. Ludzie poruszali się tylko z największym wysiłkiem i chodzili schyleni, aby pokonać siłę wiatru. Wichura ustała dopiero po południu, gdy śnieg zaczął padać wielkimi płatami, choć o zmierzchu zerwała się jeszcze raz — i tak w Archangielsku skończył się pierwszy dzień nadchodzącej wiosny.

II. W krainie stepów.

W tym dniu, kiedy korespondenci czasopisma przyjechali do sowchozu „Gigant“, panowała tam jeszcze zima. Świeżo spadły śnieg pokrył pola obsiane oziminą. Koło południa tegoż dnia wiatr zmienił kierunek i od zachodu napłynęło ciepłe i wilgotne powietrze. Z ciemnych chmur, które wisiały nad ziemią lunął deszcz, który wstrzymał pracę mechaników, kierowców traktorów i robotników rolnych. Na drugi dzień o świcie deszcz przestał padać, słońce wyjrzało z za chmur i zaledwie w ciągu godziny wiosna wróciła na pola sowchozu. Główny agronom sowchozu zatelefonował do stacji rolniczo-meteorologicznej i obszernie informował się o przebiegu pogody, a zwłaszcza o ilości opadów atmosferycznych. Poinformowano go, że w ostatnich 10-ciu dniach opady deszczowe były cztery razy większe niż przez cały marzec roku ubiegłego. Timofiej Kirilowicz spokojnie się uśmiechnął, gdyż tego rodzaju opady były nadzieją na dobry urodzaj.

Posiadłości sowchozu „Gigant“ rozciągają się na przestrzeni 50.000 ha i gdyby główny agronom chciał odwiedzić wszystkie odcinki tych olbrzymich obszarów rolnych, nie starczyłoby mu na to trzech dni. Dlatego też w dniu wizyty korespondentów pojechał na jeden z najważniejszych odcinków. Stary samochód dojechał do ciemnej wstęgi lasów, które powstały tam dzięki staraniom człowieka jako pierwsza zaporą przed suchymi wiatrami wiejącymi z głębi ładu. Lasy te ciągną się z północy na południe przez setki kilometrów prostopadle do kierunku suchych wiatrów stepowych.

Timofiej Kirilowicz zatrzymał samochód, wychylił się, urwał gałązkę krzewu akacji i rozgniół nabrzmiały pączek. Gorzki zapach napełnił wóz.

— „Czujesz ten zapach chłopcze“ — powiedział agronom do szofera — „wiosna się zbliża, tylko powąchaj“. Szofer powąchał i uśmiechnął się. Samochód zatrzymał się obok traktorów z pługami i bronami, które za godzinę miały ruszyć w pole do pracy, aby nie tracąc ani minuty czasu, mogły się przyczynić do przedwojennych urodzajów — 15 i 20 centnarów zboża z ha.

Timofiej Kirilowicz pojechał następnie na farmę owczą, na trzeci i ósmy odcinek sowchozu i pod wieczór wrócił do domu. W biurze i pracowni zarządcy sowchozu zeszli się w tym czasie wszyscy kierownicy „Gigantu“. Radzili nad budową młyna przy sowchozie, a następnie nad uprawą pszenicy. Timofiej Kirilowicz pilnie słuchał, gdyż on sam od kilku już lat prowadził doświadczenia nad różnymi gatunkami jarej i ozimej pszenicy. Marzeniem jego było, aby na Salskich stepach wyhodować taki gatunek pszenicy, który byłby wytrzymały na suszę i suche wiatry.

Po naradzie główny agronom pojechał ponownie na step. Orka postępowała silnie naprzód przy świetle reflektorów. Był słaby mróz, a w czystym

stepowym powietrzu bez przerwy hu-
czały motory traktorów. Wiosenny
siew był w całej pełni.

III. Nad brzegami Morza Czarnego.

O godzinie 7 rano słońce stoi wysoko
nad zielonymi stokami gór leżącymi
nad zatoką Suchum, a lekka mgła pod
wpływem promieni słonecznych zaczy-
na się szybko rozrzedzać i zanikać. Tak
wyglądało Suchum rano dnia 31 marca
1946 roku.

Morze było jasne i ani jedna łódź nie
mąciła jego błękitnej i gładkiej po-
wierzchni. Przy moło portowym stała
mała łódź, której załoga dopiero co
skończyła sprzątanie pokładów i pranie
bielizny. Marynarze szykowali się
na niedzielny spacer do miasta.

„Z przystani poszliśmy do znanego
ogrodu botanicznego“ — mówią kore-
spondenci czasopisma. Pod rozkwitłą
magnolią, obsypaną wielkimi fioleto-
wymi kwiatami, spotkali współpracow-
nika tego ogrodu, który oprowadził ich
po tym wspaniałym ogrodzie, gdzie
zgrupowano rośliny ze wszystkich
krańców świata. 31 marca 1946 roku
kwitło w ogrodzie botanicznym 50 ga-
tunków kwiatów. Bajecznie piękne
i kwitnące obszarzy obsadzone kwiatami
są otoczone ogromnymi palmami,
których pnie wyglądają jak wyrzeźbio-
ne z cementu, a tylko liściaste wierz-
chołki wysoko podniesione do słońca są
zielone.

Tego samego dnia dziennikarze od-
wiedzili jeszcze jeden ogród — 80 km
od Suchum mieszka Estate Gulna, pio-

nier hodowli cytrusów. Był on jednym
z pierwszych hodowców, którzy w Zie-
mi Abchaskiej posadzili sadzonki drzew
cytrynowych i mandarynkowych. W ma-
łym domku otoczonym ogrodem ujrza-
li dziennikarze 90-letniego starca, który
razem ze swym młodym synem Irodio-
nem, zajmuje się pięknym ogrodem.
Stary Gulna opowiada, jak to po po-
wrocie ze Syberii w roku 1917 posa-
dził w ogrodzie trzy pierwsze drzewa
mandarynkowe. Obecnie ma już 250
drzew mandarynkowych, cytrynowych,
pomarańczowych itp., i każdego roku
zbiera bogate plony. Najwięcej owoców
daje to drzewo, które Gulna posadził
pierwsze własnoręcznie na słonecznym
stoku góry — z drzewa tego w poprzed-
nim roku zebrał 3000 mandarynek.
Dziennikarze oprowadzani przez sta-
ruszka podziwiali wspaniały ogród,
w którym na gałęziach wisały dojrzałe
owoce. Stary Gulna w słoneczny dzień
31 marca 1946 roku zbierał dojrzałe
cytryny w swoim ogrodzie, położonym
ponad 2 tys. km na południe od Ar-
changielska.

U podnóża grzbietu Suramskiego,
którego szczyty pokryte były jeszcze
śniegiem rozciąga się kołchoz „Lenin“.
W niedzielę 31 marca kołchoźnicy przy-
ciniali na plantacjach krzewy herbacia-
ne. Praca postępowała szybko i sprawnie
naprzód, był to bowiem pierwszy
zbiór nowych plonów herbaty.

W ciepły i wiosenny wieczór tego
dnia, ulice miasteczka rozbrzmiewały
śpiewami i tańcami. Tak skończył się
dzień pracy na 42 południku, daleko
na południu nad Morzem Czarnym.

(Zemepisny Magazin).

*UWAGA! Z powodu b. dużych kosztów nakładu drukujemy miesięcznik nasz
wyłącznie dla prenumera orów. Prosimy przestać nam możliwie nie-
zwłocznie deklarację załączoną pocztówką, przy jednoczesnej wpłacie należ-
ności na PKO IV-4896.*

Guatemala

(Wrażenia z przelotu samolotem)

W okresie ubiegłej wojny lecąc samolotem z Akapulko w Meksyku, pięknej miejscowości kąpielowej położonej na wybrzeżu oceanu Spokojnego, do Trinitadu w Ameryce Połudn., przypadkowo na skutek zepsucia się jednego z motorów samolotu zawadziłem o mały kraj Ameryki, który dla przybysza z Europy jest na tyle orientalny, o ile ten właśnie orientalny charakter mogą nadać tubylcy w turbanach i szerokich kapeluszach zwanych bolero. Podobnie jak daleki wschód Azji tak i ten kraj otoczony jest tajemniczością z zamierzchłymi tradycjami cywilizacji sięgających wiele wieków wstecz.

Ta kraina jest również tego rodzaju krajem, gdzie miasta 16 wieku przeniesione żywcem z Europy nie chcą zagiąć, gdzie zwyczaje wieków średnich kwitną obok nowoczesnych obiektów, jak wspaniale urządzone hotele, lotniska, koleje, drogi, samochody i warsztaty pracy.

Proszę sobie wyobrazić obszar dwa razy mniejszy od obszaru Polski — otoczony z jednej strony Oceanem Spokojnym, a z drugiej Oceanem Atlantyckim. Proszę na każdym wybrzeżu umiejscowić tropikalny raj pełny wspaniałych kolorów i życia, które wywołują tam wielkie niebieskie sroki, wiecznie gadające małpy i wesołe kolorowe papugi. Do tego w środku tego kraiku dodajmy dość wysokie góry z około 30 od czasu do czasu dymiącymi wulkanami i już będziemy znali ten najbardziej na północ wysunięty oraz najwięcej postępowy kraj Ameryki Środkowej.

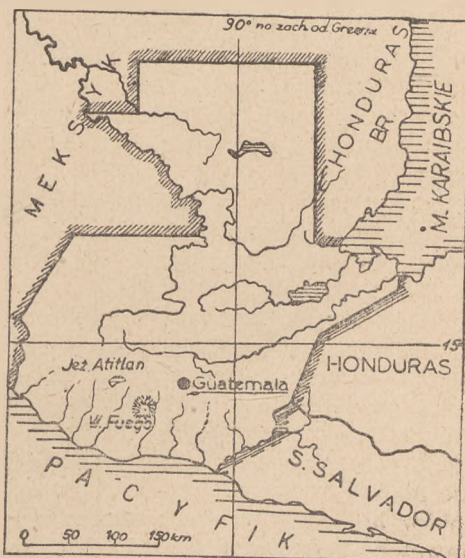
Kraj ten to Guatemala.

(Obszar — 109.724 km². Ludność — 3.283.209. Koleje 1200 km).

Kraj ten został przedstawiony przez średniowiecznych zdobywców królowej hiszpańskiej Izabeli, jako świstek zmie-

tęgo i ponownie rozwiniętego papieru. Każdy zresztą może się o tym przekonać lecąc samolotem w stronę Guatemali od Pacyfiku czy Atlantyku — kraj ten rzeczywiście wygląda z powietrza jak kawałek zmiętego papieru.

Samolot nasz wylądował szczęśliwie w stolicy tego kraju zwanej również **Guatemala**. Miasto Guatemala jest miastem nowoczesnie urządzonym, położonym na wysokim płaskowyżu o wysokości około 1700 m, niedaleko od niszczycielskich wulkanów Agua i Fuego (woda i ogień). Miasto liczy 176.780 mieszkańców, a w tym białych zaledwie 20.000.

Po wylądowaniu na lotnisku indyjska dziewczyna barwnie ubrana, boso i z zapruszonymi stopami podaje nam kwiatek, który jest oznaką gościnności tego kraju i powitania. Pasek dokoła spódnicy dziewczyny i jej bardzo prosto skrojona bluzka były szyte ręcznie, a krój tych rzeczy gubi się w bardzo zamierzchłych czasach, których nawet już w Guatemali nikt nie pamięta.

jeszcze za czasów carskich uległy na znacznych przestrzeniach poważnej dewastacji, zmieniając się na tereny ruchomych piasków. Uprawa kok-saghisu przyczyniła się w znacznej mierze do ponownego zagospodarowania tych nieużytków.

Początkowo uprawa dawała plony do 80 kg z ha w pierwszym roku wzrostu (jest to roślina dwuletnia), a prawie dwa razy tyle przy zbiorze w drugim roku; wtedy korzenie jej — część zawierające substancje kauczukowe — dochodzą do 70 cm długości. Obecnie drugoroczny kok-saghis daje 160 kwintali korzeni z ha, a korzenie te do 200 kg kauczuku. Przez obcinanie końców korzeni tej rośliny kauczukodajnej, pozostawionej na drugi rok w ziemi, osiąga się duże plony. Uprawia się ją z zastosowaniem orki traktorami, w sposób podobny do uprawy buraków. Toteż dalsza pielęgnacja wymaga podobnie licznych sił roboczych.

Drugą rośliną, którą w Związku Radzieckim bierze się pod uwagę, jest mały krzew zwany guayule. Przeszczepili ją z Meksyku w roku 1927 radzieccy specjaliści i zaaklimatyzowali w Azerbajdżanie. Uprawa jej jest obecnie w stanie początkowym. Selekcjonuje się odmiany odporniejsze na mróz i dające większe plony. Przypuszczalnie po kilku latach uprawa guayule stanie się też bardziej masową.

Usiłowania zdobycia własnego surowca kauczukowego nie ograniczają się do tych osiągnięć z zakresu przyrody żywej. Wiele badań i ciekawych wyników osiągnięto w zakresie przemysłu chemicznego. Usiłowania te w Z.S.R.R., wdrożone w roku 1931 — szły początkowo raczej po linii sposobów zbliżonych do stosowanych w innych krajach europejskich, choć osiągnięcia przemysłowe były tu oryginalne i często wcześniejsze. Posiadając wielkie zasoby ropy i gazu ziemnego, nie musiano uciekać się do wodorowania węgla i otrzymywano tzw. butadien wprost z ropy

i gazów, albo też — choć w mniejszej mierze — z alkoholu pędzonego z ziemniaków. Był też wyrabiany z acetyleny produkt zwany „sovpren“.

Produkcja kauczuku syntetycznego w Z. S. R. R. rozpoczęta została w roku 1932—33 i rozwijała się następująco:

1933	5 tysięcy ton
1934	12 „ „
1936	24 „ „
1938	60 „ „
1941	72 „ „

W roku 1941 wyprodukowano 60 tysięcy ton kilku rodzajów butadienu, czyli tzw. kauczuku syntetycznego S. K. oraz 10 tysięcy ton sovprenu.

Kauczuk syntetyczny wyrabiany w Związku Radzieckim w roku 1934 pokrywał wraz z naturalnym 18% ogólnego zużycia tego artykułu. Z importu pochodziło 50%, resztę stanowiła regeneracja starej gumy. Przed samą wojną (1938) proporcje się odwróciły. Produkcja krajowa dała 50%, a resztę w połowie import, a połowie regeneracji.

Na terenie Związku Radzieckiego powstało szereg ośrodków produkcji syntetycznej. W oparciu o alkohol otrzymywany z ziemniaków między innymi wyrabiano kauczuk w Leningradzie. Przed wojną tu właściwie skupiała się prawie cała produkcja. Później Republiki: Gruzja, Armenia i Azerbajdżan stały się skupiskami opartymi o surowce nieorganiczne. Na północ od Baku zlokalizowano produkcję opartą o ropę naftową. Surowcami dla produkcji sovprenu stały się w okolicy Erywań armeńskie wapienie i węgiel z gruzińskich kopalń. Innymi ośrodkami są: Magnitogorsk, Woroneż, Jarosławł, Jefremow, Tambow, Aktiubinsk w północnym Kazachstanie oraz Czeremchowo w wschodniej Syberii.

Trzeba również pamiętać, że na bazie surowcowej, czyli w pobliżu upraw kok-saghisu skupiają się fabryki for-

mujące ten produkt w surowiec dla przemysłu (oczyszczanie, nadawanie trwałości w transporcie itp.).

Tak więc w Związku Radzieckim w okresie międzywojennym zaznaczył się bardzo znaczny wzrost pokrycia zapotrzebowania przez surowce produkcji krajowej. O ile w roku 1913 pokrycie zapotrzebowania surowców dla przemysłu gumowego w ówczesnej Rosji pochodziło całkowicie z importu, to w roku 1941 — czyli w przededniu wojny z Niemcami, pokrycie z produkcji krajowej wzrosło prawie do 80%.

Przed rokiem 1914 przemysł i motoryzacja były w Rosji na niskim poziomie. Przemysł kauczukowy musiał zaspokoić potrzeby tylko 8.800 samochodów będących wtedy w ruchu. Poza tym w trzech fabrykach wyrabiane było obuwie gumowe: w Moskwie (Bogatyry), w Petersburgu (Treugolnik) i Rydze (Prowodnik). Po rewolucji październikowej trzeba było cały ten przemysł budować i organizować na nowo. Najszybciej — bo już w roku 1921 — ruszyła produkcja wyrobów obuwniczych i odzieżowych. Zużycie surowców wyniosło w 1921 roku zaledwie 172 tony, a w 1927/28 już 14.707 ton. W tym czasie produkcja opon stała się już ważnym problemem. Od 1927 do 1930 import kauczuku podwoił się i przekro-

czył 38.000 ton. W roku 1932 produkcja samochodów wyniosła 24.000 wozów, na końcu okresu drugiego planu pięcioletniego już 200.000. Przemysł kauczukowy musiał temu nadążyć.

Największym ośrodkiem radzieckiego przemysłu kauczukowego jest Jarosław (260 km na północ od Moskwy). Do roku 1940 tamtejsze zakłady pracowały na naturalnym surowcu importowym i syntetycznym z Leningradu, następnie powstała na miejscu fabryka kauczuku syntetycznego. Ośrodek ten ma znaczenie tak duże, że niektórzy porównują go — nie bez racji — do stolicy kauczuku amerykańskiego, którą jest miasto Akron. Jarosław pracuje głównie na potrzeby przemysłu samochodowego. Drugim ośrodkiem jest Woroneż, gdzie we wrześniu 1947 odbudowano pierwszy oddział produkcyjny kauczuku syntetycznego i wyrobów z niego. Fabryka ma 16 hal, z których odbudowane są wyposażone w najnowocześniejsze urządzenia. Inna fabryka znajduje się w Jefremowie, 260 km na południe od Moskwy. W samej Moskwie skupił się przemysł obuwniczy i konfekcyjny, oparty na surowcach kauczukowych. Nowe zakłady projektowane są w Tule; będą one wykorzystywać pobliski węgiel i prąd central ciepłych dla wyrobu kauczuku głównie poprzez acetylen.

„GAZETA OBSERWATORA”

Miesięcznik popularno-naukowy

Państwowego Inst. Hydro-Meteorologicznego

Redakcja i Administracja: Warszawa, ul. Oleandrów 6.

Każdy prawie z podróżnych zwraca uwagę na chód indyjskiej dziewczyny, która prowadzi nas do wspaniałego urzędzonego budynku portu lotniczego. Dziewczyna ta porusza się z dziwną gracją, z jakimś rytmem cicho płynącego potoku. W ten sam sposób poruszają się wszystkie kobiety indyjskie tego kraju, niezależnie od tego, czy niosą dziecko na plecach i dodatkowo ciężar na głowie.

Z jednego krańca tego kraju na drugi widzi się Indian idących z uginającymi się grzbietami pod ciężarem dzbanów wody, wyrobów szklanych czy też materiałów włókienniczych wyrobu domowego. Indianie ci znają doskonale różne pojazdy głównie wozy ciągnięte przez woły, ale rzadko tych środków używają — wolą stary wypróbowany sposób noszenia wszystkiego na grzbiecie.

Mimo tego trudno powiedzieć, aby nie mieli oni wysokiej kultury — choćby dlatego, że są spadkobiercami sławnej i starej cywilizacji Mayów, którzy mieli swój własny system liczenia i pisanie.

Stolica tego kraju posiada wyraźne piętno życia Indian, jak również ich zwyczai, które sięgają bardzo odległych czasów.

Zasadniczo jednak jest to miasto postępowe i nowoczesne jak wiele innych miast Europy czy Ameryki. Miasto posiada 5 dobrych hoteli, gdzie się je i mieszka bardzo wygodnie. Można tam robić również dobre zakupy. Na wielkie place targowe napływają masy wyrobów ludowych ze wszystkich prawie nawet odległych części kraju. Możemy tam kupić światowej sławy wyroby włókiennicze, rzeźby i obrazy malowane na drzewie, oraz niezliczoną ilość innych wyrobów, które kupuje się przeważnie koszykami, gdyż to jest najwygodniejsze. Wszystkie wyroby są dekorowane w tych dość dziwnych wzorach Indian Mayów.

Ze stolicy kraju można się bardzo łatwo dostać do wnętrza Guatemali po

dobrych, przeważnie asfaltowych drogach. Można wynająć samochód na jeden lub dwa dni, albo też wprost pojechać autobusem. Te ostatnie są wprawdzie stare i powolne, ale zasadniczo nikomu się w tym kraju nie śpieszy. Wspaniałe drogi wiją się serpentynami, jak schody na wieżę kościoła i powoli windują nas setki metrów w górę.

Pasażerowie autobusów, głównie Indianie, są bardzo przyjacielscy, chętni do rozmowy i usługi.

Jadąc w głąb górzystego wnętrza kraju na każdym prawie kroku spotykamy ślady hiszpańskich konkwiskadorów i misjonarzy, a od tych czasów kiedy oni tam wędrowali i walczyli prawie nic się nie zmieniło. Wioski Indian wyglądają tak samo jak swojego czasu były pobudowane. Domy otoczone murem, za którym kryje się piękne patio, grupują się około głównego kwadratowego placu w danej wiosce, przy którym w każdej miejscowości dominuje olbrzymi kościół w prostym stylu hiszpańskich kościołów kolonialnych.

W tym kraju trzęsień ziemi, turysta wcale się nie dziwi, że w mijanych wioskach kościół za kościołem podparty jest drewnianymi słupami, które ochraniają go od zawalenia się.

Wzdłuż drogi stale widzi się Indian pracujących na swych warsztatach tkackich, wyrabiających ozdobne naczynia gliniane, oraz uprawiających rolę prymitywnymi narzędziami, które u nas były w użytku kilkanaście wieków temu, a obecnie widzi się je tylko w muzeach i na ilustracjach.

Najśmieszniejszym widokiem są kopulaste łaźnie parowe we wiosce Nahuala wybudowane przed każdym prawie domem indyjskim. Łaźnie te są tak prymitywne, że nikt z turystów nie ma ochoty na przenocowanie w tej wiosce. W odległości około 50 km od Guatemali w głębi gór przyroda i człowiek połączyły swe siły, aby wyprodukować jeden z najciekawszych widoków świata

— **wspaniałe ruiny miasta.** Miasto to zostało wybudowane u stóp wulkanu Agua w dolinie Panchoy.

W wiekach 16 i 17 miasto to było znane pod nazwą **Santiago de Los Cabaleros de Guatemala**, było wtedy u szczytu swego rozwoju, posiadało wielkie wpływy jako ośrodek nauczania, kultury i rządów. W tym czasie miasto liczyło 60.000 mieszkańców, a jego 40 kościołów, szkoły i uniwersytet należały do najwspanialszych na kontynencie amerykańskim.

W roku 1773 nawiedziło miasto olbrzymie trzęsienie ziemi, które spowodowało całkowite zniszczenie wspaniałych budowli, pochłonęło masę ofiar w ludziach i w ten sposób skończył się przepych i rozkwit tego pięknego miasta.

Trzęsienie ziemi wywołało jedną z wielkich wędrówek ludu na kontynencie amerykańskim — przerażona ludność ruszyła poprzez góry w stronę wybrzeża Atlantyku, aby znaleźć i wybudować nową stolicę kraju — **Guatemala**.

Stare miasto zniszczone trzęsieniami ziemi żyje jednak nadal, nazywa się teraz ono **Antigua (stare miasto)** i zamieszkuje je około 7000 ludzi otoczonych ruinami zamierzchłych wspaniałości.

Z Antigua jedziemy do **Chimaltenango** małego miasteczka, przez które przechodzi wielka magistrala, zwana Pan American Highway. Tą wspaniałą drogą dojeżdżamy do jeziora Atitlan, które jest zbiorowiskiem pięknych niebieskich turkusów. Z brzegów wielkiego jeziora oglądamy trzy wspaniałe i stale dymiące wulkany (największy wulkan Guatemali nazywa się Tajumulco — 4210 m).

Tu nad jeziorem Atitlan znajdujemy piękny teren dla turystów, są tam dobre hotele, pływalnie, dobre tereny do rybołówstwa, możliwość wspinaczek górskich. Można też siedzieć w wygodnym fotelu, popijać wino i nasycać się wspaniałymi widokami.

Obserwowanie życia okolicznych Indian ma również swój urok. Nad brzegami małych jezior jest **dwanaście wiossek indyjskich**, nazwanych imionami dwunastu Apostołów. Sam byłem w tym miejscu we wrześniu 1945 roku, stąd też nie mogłem oglądać wspaniałych tańców Indian, którymi się oni popisują w miesiącu lipcu — cało miesiecznym święcie ludowym.

Z nad jeziora Atitlan jedziemy do **Chichicastenango** bardzo ciekawego i starego miasta położonego na wysokości 2.300 m. Tam obserwujemy wspaniałe sceny pobożności Indian i ich handel. Obie te rzeczy odbywają się w niedzielę. Zatrzymujemy się w gospodzie zwanej „gospodą Mayów“ złożonej z wielkiej ilości „patio“ i niezliczonych arkad.

Wczesnym rankiem w niedzielę zaczynają się schodzić i zjeżdżać Indianie. Każdy z nich zajmuje swe miejsce na olbrzymim placu przed katedrą i rozkłada swoje towary. Nie upływa wiele czasu kiedy na placu targowym można oglądać i kupić wszystkie towary produkowane w Guatemali. Następnie obserwujemy niezwykle oznaki pobożności Indian. Swoje modły zaczynają oni u stóp wysokich schodów prowadzących do katedry zwanej **La Calvaria Catedral**. Całą drogę do bramy katedry odbywają oni na kolanach, poruszając kadzidłami rzucając w prawo i w lewo płatki róż, a od czasu do czasu stawiając na schodach małe zapalone świece.

Zupełnie inną częścią Guatemali są partie leżące na stokach gór poniżej stolicy Guatemali, w stronę wybrzeża Atlantyku i Pacyfiku. Zaczynają się one wielkimi polami uprawy kawy. Każda plantacja jest zamkniętą dla siebie częścią „świata“. Ludzie tam pracujący — tam się rodzą, rosną, żenią, pracują i umierają — bez opuszczenia kiedykolwiek swego miejsca pobytu. Są „niewolnikami“ ziemi, która ich zro-

dziła i żywi. Poniżej słodkawo pachnących stoków z plantacjami kawy, zaczyna się wąski tropikalny pas wybrzeża, pełny plantacji bananów. Tu zachowały się jeszcze stare piramidy i kopce z czasów Indian Mayów.

Tak wyglądały moje przypadkowe dwa i pół dnia pobytu w Guatemali. Każdy prawie kąt Guatemali posiada wspaniałe wspomnienia z ubiegłych

wieków. Oglądając Guatemalę nie widzi się tam w rzeczywistości żadnych zmian. W Chichicastenango, w Antigua, w Atitlan a nawet w mieście Guatemala lub w innych miejscach, które w tym kraju możemy odwiedzić — wiele wieków historii spotyka się, przechodzi koło siebie — ale nigdy się nie zlewa ze sobą.

Z. Czeppe, Wrocław

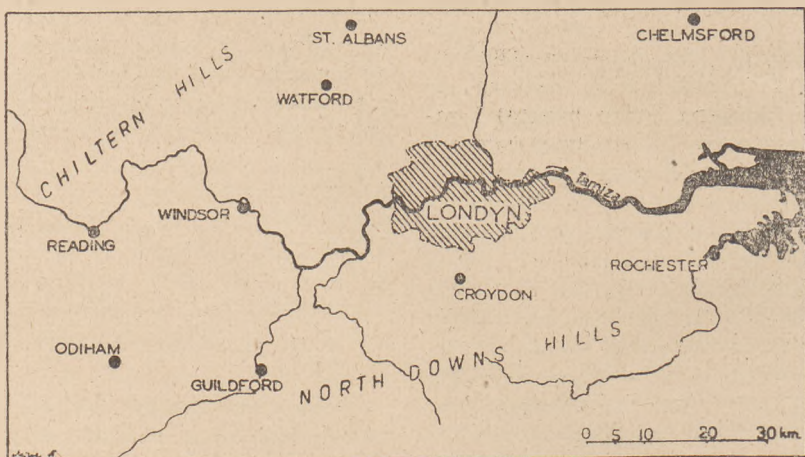
Londyn

Część I.

Basen Londyński

Londyn posiada ogromną literaturę międzynarodową. Czyta się o nim opinie często zupełnie sprzeczne, a jednak prawdziwe. Dzieje się to dlatego, że

zumiemy ten niezwykle skomplikowany organizm, należy wprawdzie zapoznać się z geograficznym tłem, na którym on rozwija się.

Mapa basenu londyńskiego.

ten dziesięciomilionowy olbrzym różni się bardzo od innych miast tego samego rzędu zarówno swym położeniem geograficznym, historią rozwoju, funkcją jaką spełnia, jak wreszcie i problemami wewnętrznymi. Chcąc poznać i zro-

Basen Londyński jest nieką, zbudowaną z wapieni kredowych. Brzegi tej niecki tworzą dwa łuki wzniesień, osiagających miejscami 240 m wysokości. Północny łuk to wzgórze Chilterns, a południowy to North Downs. Opadają

one łagodnie ku środkowi Basenu, a na zewnątrz tworzą strome szkarpy, stanowiące poważną przeszkodę w komunikacji pomiędzy Basenem a resztą kraju. Zarysowują się one na horyzoncie zdecydowaną, równą linią, błyszcząc z dala białością kamieniołomów. Zachodnie ich krańce zbiegają się pod ostrym kątem i zamykają Basen. Ku wschodowi jest on otwarty i obniża się zwolna w kierunku morza. Wybrzeże Basenu jest

liny i zagłębienia terenu kryją gęsto podszyte, bukowe lasy. Gdzie grubość gleby na to pozwala, tam uprawa roli wyszła na grzbiety. Najwięcej pól widać się we wschodniej części Chilterns. W poprzedniej epoce geologicznej sięgała tam odnoga lodowca północnego, który pozostawił urodzajne, piaszczyste gliny. Rolniczy charakter mają także zbocza Basenu, przykryte osadami morskimi. W zależności od jakości gleby

Krajobraz rolny w basenie rz. Tamizy

(fot. Manor, London).

plaskie, podmokłe, porozcinane lekko-watymi ujściami rzek, strumieniami i kanałami odwadniającymi.

Krajobraz Basenu jest bardzo urozmaicony i malowniczy. Tutaj powstały arcydzieła takich pejzażystów jak Gainsborough i Constable.

Na płaskich wierzchołkach wzgórz ciągną się otwarte, suche łąki, na których wypasają się stada owiec. Monotonie tych zielonych pastwisk przerywają wrzosowiska z płatami zrudziałych paproci i żółto kwitnącego janowca. Świadczą one o obecności żwirów lub piasków na powierzchni kredy. Do-

uprawia się na nich pszenicę, warzywa, owoce i kwiaty. Charakterystyczną cechą krajobrazu jest zupełny brak żywopłotów, rozdzielających pola, tak typowych dla reszty Anglii.

Dno Basenu zasłane jest po większej części tzw. gliną londyńską. Rolnictwo weszło już i na nią, jednak ciągle jeszcze przeważają tutaj podmokłe łąki i pastwiska. Natomiast w miejscach, gdzie bardziej piaszczyste gleby zastępują glinę, rozsiadły się ogrody warzywne, obsługujące rynek londyński.

Główną rzeką Basenu jest Tamiza. Źródła swe ma ona poza Basenem.

a wpływa do niego głębokim i szerokim przełomem. Podobnymi przełomami wpływają do Basenu główne jej dopływy: rzeki Colne i Lea od północy, Kenneth od zachodu oraz rzeki Wye, Mole, Darent i Medway od południa. Wszystkie rzeki są uregulowane. Tamiza jest żeglowna jeszcze powyżej Basenu, a rzeki Kenneth, Colne i Lee włączone są w ogólno-angielski system kanałów spławnych.

Dna dolin rzecznych wyściela bądź to glina londyńska, bądź osady rzeczne. Niektóre z tych dolin zajęto od dawna pod uprawę, inne, jak np. bagnista dolina rzeki Lee, przez długi czas omijane były zarówno przez uprawę, jak i przez osadnictwo. Dziś dolina rz. Lea zajęta jest częściowo przez zbiorniki londyńskich wodociągów, w części zaś przez ogrody i cieplarnie.

Doliny rzeczne, a przede wszystkim przełomy, miały ogromny wpływ na układ sieci komunikacyjnej i osadnictwa. Zarówno bowiem szosy, jak i późniejsze koleje wykorzystwały je celem przekroczenia wysokich brzegów Basenu. Wskutek tego powstał system promienisty dróg i kolei, wybiegających z centralnych dzielnic Londynu ku poszczególnym przełomom, lub suchym przełęczom. System dróg i kolei kolejnych łączy te pierwsze między sobą. Naturalnie drogi, a tym bardziej skrzyżowania przyciągnęły osadnictwo. U wylotów poszczególnych przełomów, w miejscach, gdzie nastąpiło skrzyżowanie się drogi wodnej i szosy, a później także i kolei, z szosą i koleją okrężną, biegnącą wzdłuż podnóży

wzgórz, powstały miasta, kontrolujące całą śródlądową komunikację z Londynem. Są one także lokalnymi ośrodkami handlowymi z racji swego położenia na pograniczu nizinnych i górskich okolic. Rozwój dawny i obecny tych miast jest związany ściśle z rozwojem Londynu. Niektóre z nich zostały już nawet włączone w obręb Wielkiego Londynu. Część ich ludność pracuje w Londynie i dojeżdża codziennie do pracy. W sobotę i niedzielę przeciągają przez te miasta tłumy londyńczyków spragnionych świeżego powietrza, słońca i zieleni. Ten weekendowy ruch turystyczny jest ważnym czynnikiem w życiu ekonomicznym tych miast.

Rozległe ujście Tamizy i wybrzeża morskie przedstawiają całkiem inny widok. Obszar łądu stale tutaj wzrasta. Morze z wolna wypierane jest ku wschodowi. Są to więc tereny przejściowe. Płaskie, podmokłe łąki sprawiają wrażenie zupełnego pustkowia. Tylko tu i ówdzie, wykorzystując jakieś suchsze wzniesienie, wyrosła samotna farma czy mała osada. Pola uprawne są niewielkie. Na bagnistych łąkach pasie się bydło i owce. Sam brzeg jest mulisty, a wody przybrzeżne pełne są mielizn.

Na takim to tle powstał Londyn jako fort rzymski, strzegący mostu i małego portu na Tamizie. Droga stopniowego rozwoju miasto to nie tylko opanowało i podporządkowało sobie Baśen, ale dominuje nad całą południowo-wschodnią Anglią (cz. II pt. „Londyn — miasto” w następnym przebiegu).

UWAGA! Szan. Prenumeratorzy otrzymają bez dopłaty do każdego numeru jedną wielobarwną mapę, rocznie najmniej 12. (Wartość księgarska tych map przewyższa koszt prenumeraty).

Z. S. R. R. MAPA FIZYCZNA

PODZIAŁKA: 1:30 MIL.

200 0 200 400 600 KM

Uwaga: - Nazwy, oprócz ogólnie przyjętych w jęz. polskim, są tłumaczone, względnie pisane według wymowy rosyjskiej.

OBJAŚNIENIA:

Skala barw		
4000	200	kanaly
2000	500	wodospad
1000	1000	granica zamrażania
200	2000	mórz
50	3000	jez. słone
	4000	

Wielkie miasta

Ludność miast według najnowszych danych statystycznych w granicach administracyjnych. (W nawiasie podano kraj,

w którym znajduje się dane miasto i rok spisu ludności, względnie szacunek liczby mieszkańców).

1. Nowy Jork (St. Zj. A.Pn. 1940)	7,454.995	42. Keidzo (Korea 1940)	935.464
2. Londyn (Wielka Bryt. 1946)	6,784.840	43. Kopenhaga (Dania 1945)	927.404
3. Tokio (Japonia 1940)	6,778.804	44. Praga (Czechosłowacja 1946)	923.946
4. Paryż (Francja 1946)	4,775.711	45. Bruksela (Belgia 1945)	911.699
5. Moskwa (Z.S.R.R. 1939)	4,137.018	46. Toronto (Kanada 1941)	900.491
6. Szanghaj (Chiny 1936)	3,489.998	47. Cleveland (St. Zj. A.Pn. 1940)	878.336
7. Chicago (St. Zj. A.Pn. 1940)	3,396.808	48. Kanton (Chiny 1931)	861.024
8. Osaka (Japonia 1940)	3,252.340	49. Baltimore (St. Zj. A.Pn. 1940)	859.100
9. Leningrad (Z.S.R.R. 1939)	3,191.304	50. Kijów (Z.S.R.R. 1939)	846.293
10. Berlin (Niemcy 1946)	3,180.383	51. Instambul (Turcja 1945)	845.316
11. Buenos Aires (Argent. 1945)	2,620.827	52. Charków (Z.S.R.R. 1939)	833.432
12. Kalkuta (Hindustan 1941)	2,108.891	53. Monachium (Niemcy 1939)	829.318
13. Rio de Janeiro (Brazylia 1945)	1,980.229	54. St. Louis (St. Zj. A.Pn. 1940)	816.048
14. Filadelfia (St. Zj. A.Pn. 1940)	1,931.334	55. Baku (Z.S.R.R. 1939)	809.347
15. Nankin (Chiny 1946)	1,755.300	56. Hankou (Chiny 1931)	777.993
16. Detroit (St. Zj. A.Pn. 1940)	1,623.452	57. Madras (Hindustan 1941)	777.481
17. Peiping (Chiny 1936)	1,556.364	58. Boston (St. Zj. A. Pn. 1940)	770.816
18. Rzym (Włochy 1947)	1,551.520	59. Montevideo (Urugwaj 1941)	770.000
19. Los Angeles (St. Zj. A.Pn. 1940)	1,504.277	60. Singapur (Malaje Bryt. 1941)	769.216
20. Bombaj (Hindustan 1941)	1,489.883	61. Amsterdam (Holandia 1946)	769.144
21. Meksyk (Meksyk 1940)	1,468.422	62. Liverpool (Wielka Bryt. 1946)	751.820
22. Wiedeń (Austria 1946)	1,406.509	63. Hajderabad (Hindustan 1941)	739.151
23. Sydney (Australia 1943)	1,398.170	64. Turyn (Włochy 1947)	709.535
24. Hamburg (Niemcy 1946)	1,384.000	65. Lizbona (Portugalia 194)	709.179
25. Nagoja (Japonia 1940)	1,328.084	66. Lipsk (Niemcy 1939)	707.363
26. Kairo (Egipt 1937)	1,312.096	67. Teheran (Iran 1942)	699.110
27. Tientsin (Chiny 1936)	1,292.025	68. Aleksandria (Egipt 1937)	685.736
28. Mediolan (Włochy 1947)	1,264.389	69. Manila (Filipiny 1941)	684.800
29. Melbourne (Australia 1944)	1,184.000	70. Manchester (Wielka Bryt. 1946)	684.640
30. Madryt (Hiszpania 1946)	1,171.428	71. Pittsburg (St. Zj. A.Pn. 1940)	671.659
31. Montreal (Kanada 1941)	1,139.921	72. Lahore (Pakistan 1941)	671.659
32. Barcelona (Hiszpania 1946)	1,121.158	73. Sztokholm (Szwecja 1946)	671.601
33. Sao Paulo (Brazylia 1936)	1,120.405	74. Waszyngton (St. Zj. A.Pn. 1940)	663.091
34. Birmingham (W. Bryt. 1946)	1,090.150	75. Genua (Włochy 1947)	649.778
35. Kioto (Japonia 1940)	1,089.726	76. Gorkij (Z.S.R.R. 1939)	644.116
36. Glasgow (Wielka Bryt. 1946)	1,075.700	77. Santiago (Chile 1940)	639.546
37. Budapeszt (Węgry 1946)	1,026.883	78. Marsylia (Francja 1946)	635.939
38. Bukareszt (Rumunia 1945)	984.619	79. Czung-king (Chiny 1931)	635.000
39. Jokohama (Japonia 1900)	968.091	80. San Francisco (St. Zj. A.Pn. 1940)	634.536
40. Neapol (Włochy 1947)	967.673	81. Wen-czou (Chiny 1931)	631.276
41. Kobe (Japonia 1940)	967.234	82. Drezno (Niemcy 1939)	630.216

83. Rotterdam (Holandia 1946)	616.065	132. Sofia (Bułgaria 1942)	401.300
84. Czang-sza (Chiny 1931)	606.972	133. Kansas City (St. Zj. A.Pn. 1940)	399.178
85. Odessa (Z.S.R.R. 1939)	604.223	134. Bogota (Kolumbia 1942)	395.300
86. Ahmedabad (Hindustan 1941)	591.257	135. Brisbane (Australia 1945)	393.600
87. Milwaukee (St. Zj. A.Pn. 1940)	587.472	136. Ryga (Z.S.R.R. 1939)	393.211
88. Taszkent (Z.S.R.R. 1939)	585.005	137. Ateny (Grecja 1938)	392.781
89. Buffalo (St. Zj. A.Pn. 1940)	575.901	138. Amritsar (Pakistan 1941)	391.010
90. Lyon (Francja 1946)	570.622	139. Kujbyszew (Z.S.R.R. 1939)	390.000
91. Havana (Kuba 1936)	568.913	140. Brema (Niemcy 1946)	390.000
92. Warszawa (Polska 1947)	557.703	141. Lakno (Hindustan 1941)	387.177
(w 1939 r. 1,280.000)		142. Indianapolis (St. Zj. A.Pn. 1940)	386.972
93. Frankfurt (Niemcy 1939)	553.464	143. Houston (St. Zj. A.Pn. 1940)	384.514
94. Walencja (Hiszpania 1946)	544.039	144. Howrah (Hindustan 1941)	379.292
95. Batavia (Jawa 1930)	568.913	145. Victoria (Hong-kong 1935)	378.000
96. Lima (Peru 1940)	522.826	146. Saratow (Z.S.R.R. 1939)	376.000
97. Rosario (Argentyna 1944)	522.403	147. Florencja (Włochy 1947)	370.980
98. Delhi (Hindustan 1941)	521.849	148. Sevilla (Hiszpania 1946)	370.320
99. Essen (Niemcy 1946)	520.656	149. Adelaide (Australia 1946)	370.000
100. Tbilisi (Z.S.S.R. 1939)	519.175	150. Seattle (St. Zj. A.Pn. 1940)	368.302
101. Tsingtau (Chiny 1936)	514.769	151. Bahia (Brazylia 1936)	363.726
102. Rostow (Z.S.R.R. 1939)	510.253	152. Beograd (Jugosławia 1937)	360.000
103. Sheffield (Wielka Bryt. 1946)	508.850	153. Karaczi (Pakistan 1941)	359.492
104. Hang-czou (Chiny 1931)	506.930	154. Duisburg (Niemcy 1946)	355.487
105. Casablanca (Marokko 1946)	505.000	155. Hannover (Niemcy 1946)	355.484
106. Dniepropetrowsk (Z.S.R.R. 1939)	500.662	156. Vancouver (Kanada 1941)	351.491
107. Łódź (Polska 1946)	496.861	157. Hiroszima (Japonia 1940)	343.968
108. Dublin (Irlandia 1943)	495.074	158. Chemnitz (Niemcy 1939)	337.645
109. Nowy Orlean (St. Zj. A.Pn. 1940)	494.537	159. Magdeburg (Niemcy 1939)	336.838
110. Leeds (Wielka Brytania 1946)	493.120	160. ZÜRICH (Szwajcaria 1941)	336.395
111. Bangkok (Sjam 1929)	493.000	161. Charbin (Mandżuria 1941)	330.436
112. Minneapolis (St. Zj. A.Pn. 1940)	492.370	162. Helsinki (Finlandia 1943)	327.627
113. Kolonia (Niemcy 1946)	488.039	163. Ibadan (Nigeria 1945)	327.284
114. Kaunpur (Hindustan 1941)	487.324	164. Woroneż (Z.S.R.R. 1939)	327.000
115. Haga (Holandia 1946)	476.308	165. Rochester (St. Zj. A.Pn. 1940)	324.975
116. Recife (Brazylia 1936)	472.764	166. Wuppertal (Niemcy 1946)	324.962
117. Edinburg (Wielka Bryt. 1946)	471.200	167. Johannesburg (U. Pd. Afr. 1940)	324.304
118. Stalino (Z.S.R.R. 1939)	462.000	168. Fuczou (Chiny 1931)	322.725
119. Stuttgart (Niemcy 1939)	458.429	169. Bolonia (Włochy 1947)	322.526
120. Cincinnati (St. Zj. A.Pn. 1940)	455.610	170. Denver (St. Zj. A.Pn. 1940)	322.412
121. Palermo (Włochy 1947)	452.417	171. Porto Alegre (Brazylia 1936)	321.628
122. Bristol (Wielka Brytania 1940)	452.320	172. Alepo (Syria 1943)	320.167
123. Stalingrad (Z.S.R.R. 1939)	445.476	173. Bagdad (Irak 1936)	320.000
124. Belfast (Póln. Irlandia 1937)	438.086	174. Louisville (St. Zj. A.Pn. 1940)	319.077
125. Dortmund (Niemcy 1946)	433.792	175. Göteborg (Szwecja 1946)	315.474
126. Newark (St. Zj. A.Pn. 1940)	429.760	176. Fukuoka (Japonia 1940)	306.706
127. Świerdłowski (Z.S.R.R. 1939)	425.544	177. Columbus (St. Zj. A.Pn. 1940)	306.087
128. Norymberga (Niemcy 1939)	423.383	178. Portland (St. Zj. A.Pn. 1940)	305.394
129. Düsseldorf (Niemcy 1946)	419.589	179. Wenecja (Włochy 1947)	302.417
130. Nowosybirsk (Z.S.R.R. 1939)	405.589	180. Atlanta (St. Zj. A.Pn. 1940)	302.288
131. Kazań (Z.S.R.R. 1939)	402.000	181. Oakland (St. Zj. A.Pn. 1940)	302.163

182. Nagpur (Hindustan 1941)	301.957	208. Leicester (Wielka Bryt. 1946)	275.000
183. Jersey City (St. Zj. A.Pn. 1940)	301.173	209. Kilonia (Niemcy 1939)	273.735
184. Kraków (Polska 1947)	300.000	210. Czelabińsk (Z.S.R.R. 1939)	273.127
185. Jarosław (Z.S.R.R. 1939)	298.000	211. Catania (Włochy 1947)	272.824
186. Dallas (St. Zj. A.Pn. 1940)	294.734	212. Tuła (Z.S.R.R. 1939)	272.000
187. Belem (Brazylia 1936)	293.036	213. Malaga (Hiszpania 1946)	271.407
188. Memphis (St. Zj. A.Pn. 1940)	292.942	214. Gelsenkirchen (Niemcy 1946)	271.101
189. Newcastle u. T. (W. Bryt. 1946)	290.730	215. Stoke o. T. (Wielka Bryt. 1946)	269.890
190. Winnipeg (Kanada 1941)	290.540	216. Brno (Czechosłowacja 1946)	268.873
191. Nottingham (Wielka Bryt. 1946)	290.320	217. Poznań (Polska 1946)	267.962
192. Zaporozie (Z.S.R.R. 1939)	289.000	218. Birmingham (St. Zj. A.Pn. 1940)	267.583
193. Oslo (Norwegia 1941)	289.000	219. Tuluza (Francja 1946)	264.411
194. St. Paul (St. Zj. A.Pn. 1940)	287.736	220. Benares (Hindustan 1941)	263.100
195. Cordoba (Argentyna 1943)	287.598	221. Oporto (Portugalia 1940)	262.309
196. Kingston u. H. (W. Bryt. 1946)	287.380	222. Jawata (Japonia 1940)	261.309
197. Damaszek (Syria 1943)	286.310	223. Allahabad (Hindustan 1941)	260.630
198. Heidžo (Korea 1940)	285.965	224. Suczou (Chiny 1931)	260.000
199. Bradfort (Wielka Bryt. 1946)	285.270	225. Puna (Hindustan 1941)	258.197
200. Iwanowo (Z.S.R.R. 1939)	285.000	226. Antwerpia (Belgia 1945)	256.332
201. Agra (Hindustan 1941)	284.149	227. Perm (Z.S.R.R. 1939)	255.196
202. Pireus (Grecja 1938)	284.070	228. Astrachan (Z.S.R.R. 1939)	254.000
203. Saragosa (Hiszpania 1946)	283.857	229. St. Antonio (St. Zj. A.Pn. 1940)	253.854
204. Dairen (Chiny 1931)	282.665	230. Bordeaux (Francja 1946)	253.751
205. Toledo (St. Zj. A.Pn. 1940)	282.349	231. Providence (St. Zj. A.Pn. 1940)	253.504
206. Archangielsk (Z.S.R.R. 1939)	281.000	232. Algier (Algier 1936)	252.321
207. Omsk (Z.S.R.R. 1939)	281.000		

bk.

Aktualności geograficzne

Pierwsza linia kolejowa w Albanii. Albania była do niedawna jeszcze jedynym krajem w Europie, który nie posiadał kolei żelaznych. W listopadzie jednak 1947 ukończono tam budowę pierwszej linii kolejowej na trasie **Dracz do Elbason**. Linia została zbudowana przez młodzież albańską z pomocą techników jugosłowiańskich. Ostatnio z tej okazji wydano specjalne znaczki pocztowe. Na znaczkach figurują rysunki parowozu, lub też robotników pracujących przy budowie toru.

Liczba ludności m. Poznania. Liczba ludności Poznania zbliża się do 300.000 mieszkańców. W porównaniu z rokiem 1939 obszar miasta powiększył się o blisko 15.000 hektarów, tj. o 200%. Rośnie rów-

nież liczba urodzeń — podczas gdy przed wojną dochodziła do 290 — dzisiaj w pierwszym półroczu 1947 — wynosi 4.272.

150-lecie miasta Newcastle. W Australii miasto Newcastle, w Nowej Południowej Walii (mieszk. 86.000) obchodziło uroczystości 150-lecie swego założenia. Z okazji tej wydano trzy pamiątkowe znaczki pocztowe. Na znaczkach umieszczono podobizny założyciela miasta Johna Shortlanda, oraz motywy ilustrujące uprzemysłowienie Newcastle.

Zapasy węgla w Anglii. Zapasy węgla w Anglii wg najnowszych obliczeń zostaną całkowicie wyczerpane po upływie około 600 lat, w Westfalii zaś po około 1.150 latach. Zapasy węgla w Związku Radziec-

kim oblicza się na 1.600 mil. ton, zapasy rudy żelaznej zaś na około 2 miliardy ton.

Najstarsza kopalnia w Czechosłowacji. Największa i jednocześnie najstarsza kopalnia w Czechosłowacji była do niedawna jeszcze czynna kopalnia rudy ołowianej „Anna“ w miejscowości Brezove Hory pod Pribramem. Kopalnia ta ma 36 poziomów i 1.360 m głębokości. Na drugim miejscu stoi znajdująca się w najbliższym sąsiedztwie kopalnia „Wojciech“, która zatrudnia około 300 ludzi i jest 1.190 m głęboka. Obie kopalnie wydobywały w sumie około 13.000 ton rudy rocznie. Ze względu na nadzwyczajne głębokości kopalnie te używają, względnie używały lin konstrukcji stożkowej.

Zmiana granicy czechosłowacko-węgierskiej. W dniu 15 października 1947 wzięta Czechosłowacja pod swoją administrację były gminy węgierskie: Javorce (Horváthjárdalu); Rusovce (Oroszvár), Cunovo (Dunascún) i część terytorium gminy Rajki o powierzchni 4,46 km². Łączna powierzchnia przyłączonego terytorium wynosi 66,8 km².

Na przyłączonym terytorium przeważa ludność słowiańska — według węgierskich statystyk żyje tam 920 Chorwatów, a tylko 780 Węgrów. Przyłączone terytorium ma wielkie znaczenie dla osadniczego i gospodarczego planowania miasta Bratysławy. Możliwości rozwojowe tego miasta są ograniczone w kierunku zachodnim i północnym Małymi Karpatami oraz ich odgałęzieniami, w kierunku zaś północno-wschodnim rozległym obszarem bagien. Rozwojowe możliwości w kierunku południowym były hamowane przez to, że Czechosłowacja posiadała na prawym brzegu zbyt mały obszar (Petržalka). Powiększenie tego terytorium o 66,8 km² daje gwarancję dogodnego przestrzennego rozwoju Bratysławy i jej portu.

Zmiana granicy doszła do skutku na podstawie traktatu pokojowego z Węgrami, podpisanego w Paryżu w 1947 r.

(Zemepisné aktuality 1947, nr 1).

Nowe stacje podbiegunowe. W ostatnim czasie założono kilka nowych stacji pod-

biegunowych, a mianowicie na wyspie Wiza (północna część morza Karskiego). w obszarze przylądka Schmidta, w ziemi Bunga na wyspach Syberyjskich, oraz na przylądku Buorchaja. W ten sposób liczba stacji podbiegunowych, zarządzanych przez Zarząd Północnych Dróg Morskich ZSRR, została powiększona do 20-stu. Stacją najbardziej wysuniętą na północ jest stacja w Cichej Zatoce na Ziemi Franciszka Józefa (80° 20' półn. szer. geogr.), zaś stacja położoną najdalej na południe jest stacja na przylądku Nawarino w obszarze morza Beringa (62° 16' półn. szer. geogr.).

Zmiana granicy jugosłowiańsko - włoskiej. Ratyfikacja umowy w sprawie Istrii i Triestu zakończyła wieloletni spór o granicę jugosłowiańsko-włoską, prowadzony na arenie międzynarodowej dyplomacji. Na podstawie traktatu pok. z Włochami Jugosławia uzyskała nową granicę wyspy w zatoce Kvarnerskiej, oraz wyspę Lastowo, tj. obszar o powierzchni 7.362 km² i 500.000 mieszkańców. Z tego na Słoweńców przypada 200.000 i 3.963 km², a na Chorwatów 300.000 i 3.399 km². Pod względem gospodarczym są to kraje bogate, ale zaniedbane. Z bogactw mineralnych występuje tam węgiel i bauksyt, oraz rtęć w Idrii. Na wybrzeżu leżą piękne i duże lasy, przeplatane miejscowościami wypoczynkowymi i kąpielowymi. W takich portach adriatyckich jak Rijeka, Pulja (dawna Pola) i Zadar skoncentrował się przemysł cementowy i aluminiowy. Jugosłowiański pięcioletni plan gospodarczy liczy się z możliwościami rozwoju przemysłu opartego na surowcach krajowych, poza tym stara się o podniesienie produkcji win i owoców, oraz przemysłu rybnego.

Nowa granica nie zadawała w zupełności Jugosławii, gdyż słowiańska okolica Triestu i Gorycji jest jeszcze poza granicami Jugosławii. Jednakowoż obecny przebieg granicy jest korzystny, gdyż przez włączenie do Jugosławii wszystkich wysp dalmatyńskich, zostały zniesione włoskie pozycje wypadowe, tworzące podstawę dla nowego „Imperium Romana“.

Związek socjalistycznych republik radzieckich (ZSRR)

I. HISTORIA

7 listopada 1917 roku w ówczesnym Piotrogradzie (Leningradzie) wybuchła Wielka Socjalistyczna Rewolucja, która obaliła tymczasowy rząd Kiereńskiego, zapoczątkowując historię ZSRR. Władzę obejmuje Wojskowy Komitet Rewolucyjny Piotrogradzkiego Sowietu, przekazując ją w następnym dniu Wszechrosyjskiemu Kongresowi Sowietów. Organizuje się Rosyjska Federacyjna Socjalistyczna Republika Radziecka. 16 listopada ogłoszona zostaje Deklaracja Praw Narodów Rosji stwierdzająca, że wszystkie narodowości byłego imperium rosyjskiego mogą tworzyć własne państwa. Na tej podstawie organizuje się w grudniu 1917 roku Ukraińska Socjalistyczna Republika Radziecka, w styczniu 1919 r. Białoruska S. R. R., w kwietniu 1920 r. Azerbajdżańska SRR, w listopadzie 1920 r. Armenijska SRR, w lutym 1921 r. Gruzińska SRR. W latach 1918—1920 republiki radzieckie prowadzą skuteczną walkę obronną z wojskami interwencyjnymi.

Jednakowy światopogląd i ustrój republik radzieckich oraz potrzeby gospodarcze i polityczne doprowadziły do ścisłego zbliżenia pomiędzy nimi. W grudniu 1920 r. zawarty został sojusz pomiędzy RFSRR a USRR, do którego wkrótce dołączyła się BSRR. Trzy

republiki kaukaskie utworzyły w marcu 1922 r. Zakaukaską Socjalistyczną Federacyjną Republikę Radziecką. Wreszcie 30 grudnia 1922 r. zawarty został na I. Zjeździe Rad Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich pakt o utworzeniu ZSRR. W styczniu przyjęta została pierwsza konstytucja ZSRR. W tym samym roku przyłączyły się do ZSRR dwie nowe republiki związkowe: Turkmeńska i Uzbecka. W r. 1929 jako siódma przyłączyła się Tadżycka SRR.

5 grudnia 1936 r. weszła w życie nowa Stalinowska Konstytucja ZSRR. równocześnie przyjęte zostały nowe republiki związkowe: Kazachska, Kirkijska, oraz powstałe wskutek rozpadnięcia się zakaukaskiej federacji: Azerbajdżańska, Gruzińska i Armenijska. Wskutek tego liczba republik związkowych przed wojną doszła do jedenastu.

W okresie II. wojny światowej ZSRR odzyskał szereg terytoriów przejściowo utraconych; dzięki czemu do Związku przyjęte zostały dalsze republiki: Karelo-Fińska, Mołdawska, Litewska, Łotewska i Estońska. Obecnie ZSRR składa się z 16 republik związkowych.

II. USTRÓJ

Podstawą ustroju ZSRR jest Stalinowska Konstytucja z r. 1936.

Ustrój polityczny. ZSRR składa się z 16 republik związkowych:

Rosyjskiej SFSR,
Ukraińskiej SRR,
Białoruskiej SRR,
Gruzińskiej SRR,
Armeńskiej SRR,
Azerbajdżańskiej ZRR,
Kazachskiej SRR,
Uzbeckiej SRR,
Kirgiskiej SRR,
Turkmeńskiej SRR,
Tadżyckiej SRR,
Karelo-Fińskiej SRR,
Mołdawskiej SRR,
Litewskiej SRR,
Łotewskiej SRR,
Estońskiej SRR.

Republiki związkowe posiadają wszystkie prawa niezależnego państwa: własny rząd, język ojczysty jako język państwowy, oraz mogą tworzyć własne przedstawicielstwa zagraniczne i posiadać własne wojsko. Konstytucja ZSRR gwarantuje każdej z republik związkowych prawo do wystąpienia ze związku.

Pozostałe większe narodowości tworzą w łonie republik związkowych własne republiki autonomiczne, mniejsze — obwody autonomiczne, najmniejsze, słabo rozwinięte pod względem kulturalnym — okręgi narodowościowe.

Naczelnym organem Związku jest Rada Najwyższa ZSRR, do niej należy wyłącznie ustawodawstwo. Rada Najwyższa ZSRR składa się z dwu izb wybieranych na cztery lata: Rady Związku (wybieranej w okręgach wyborczych w stosunku: 1 delegat na 300 000 mieszkańców) i Rady Narodowości, do której republiki związkowe wysyłają po 25 delegatów, republiki autonomiczne po 11, obwody autonomiczne po 5, okręgi narodowościowe po 1 delegacie. Obie izby mają równe prawa.

Prezydium Rady Najwyższej ZSRR posiada uprawnienia głowy państwa oraz organu interpretującego ustawy

i uchylającego postanowienia rządu sprzeczne z ustawą.

Naczelnym organem wykonawczym i zarządzającym Związku jest Rada Ministrów, powoływana przez Radę Najwyższą ZSRR i przed nią odpowiedzialna. Ministerstwa ZSRR dzielą się na ogólno-związkowe, wykonywujące władzę bezpośrednio na całym terytorium Związku i na związkowo-republikańskie, kierujące działalnością odpowiednich ministerstw republik związkowych.

Wszystkie republiki związkowe oraz republiki autonomiczne posiadają własne konstytucje, rady najwyższe wybierane na cztery lata i rządy.

Republiki dzielą się na kraje, obwody, okręgi, rejony, miasta i wsie. Głównymi organami władzy w tych jednostkach są Rady Delegatów Ludu Pracującego, wybierane na dwa lata przez masy pracujące odnośnych jednostek administracyjnych. Organami wykonawczymi są Komitety Wykonawcze Rad.

Naczelnym organem sądowym ZSRR jest Sąd Najwyższy ZSRR, wybierany podobnie jak podległe mu sądy przez odpowiednie rady na lat pięć. Najniższą instancją są sądy ludowe, wybierane bezpośrednio przez ludność na okres trzyletni.

Naczelną kontrolę nad ścisłym wykonywaniem ustaw przez ministerstwa, urzędy i ludność spełnia Prokurator ZSRR, mianowany przez Radę Najwyższą na 7 lat. Mianuje on prokuratorów republik, krajów i obwodów, którzy podlegają wyłącznie jemu.

Konstytucja ZSRR gwarantuje równość praw wszystkich obywateli niezależnie od płci, narodowości i rasy; prawo do pracy, wypoczynku, materialnego zabezpieczenia na starość, nauki, wolność sumienia, słowa, druku, zgromadzeń; nietykalność osobistą, mieszkania, tajemnicę korespondencji.

Wybory odbywają się na podstawie czteroprzymiotnikowego głosowania

Rybak z wioski Gwasiugi na rzece Chor (ZSRR).

(fot. W. Bajdłowa, SIB).

(powszechne, równe, bezpośrednie i tajne). Czynne prawo wyborcze posiadają wszyscy obywatele od 18 lat, bierne od 23.

Ustrój społeczny. ZSRR jest socjalistycznym państwem robotników i chłopów. Podstawę ekonomiczną Związku

Radzieckiego stanowią: socjalistyczny system gospodarczy oraz socjalistyczna własność narzędzi i środków produkcji. Własność socjalistyczna występuje w formie własności państwowej lub spółdzielczej. Własność państwowa obejmuje ziemię, jej bogactwa natu-

ralne, wody, lasy, wielkie i średnie zakłady przemysłowe, kopalnie, wszelkiego rodzaju linie komunikacyjne, banki, urządzenia telekomunikacyjne, wielkie przedsiębiorstwa rolne zorganizowane przez państwo (sowchozy), stacje maszynowo-tractorowe, przedsiębiorstwa komunalne oraz większe domy mieszkalne w miastach i osiedlach przemysłowych.

Większa część obszarów rolniczych jest zagospodarowana przez tzw. kołchozy, czyli spółdzielnie rolnicze. Dalszymi instytucjami spółdzielczymi są spółdzielnie spożywczo-handlowe i spółdzielnie pracy.

W ZSRR istnieje własność prywatna (drobne gospodarstwa rolne, warsztaty rzemieślnicze, domy rodzinne, przedmioty użytku osobistego i domowego) podlegająca prawu dziedziczenia. Indywidualne gospodarstwa rolne i warsztaty rzemieślnicze mogą się opierać tylko na pracy właściciela i jego rodziny z wyłączeniem pracy najemnej.

Istnieje obowiązek pracy, jako zasada gospodarki planowej, wysokość wynagrodzenia zależy od ilości i jakości wykonanej pracy.

(Ustrój opracowany na podstawie artykułu: A. S. „O Konstytucji ZSRR“, zamieszczonego w Życiu Słowiańskim 1947. nr 11).

III. ZIEMIA

Obszar, granice i morza.

Obszar Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich zajmuje prawie połowę obszaru Europy oraz 1/3 obszaru Azji. Ten olbrzymi kraj rozciąga się od 19° 45' długości geograficznej wschodniej (mierzeja Wiśłana) do 169° 20' długości geograficznej wschodniej (przylądek Deżniewa na półwyspie Czukczów) oraz od 77° 41' szerokości geograficznej północnej (przylądek Czeluskin na półwyspie Tajmyr) do 35° 38' szerokości geograficznej północnej (koło miasta

Kuszką na granicy Afganistanu). Tak więc ZSRR tworzy wielki blok lądowy o wymiarach 10.500 km × 4.500 km i powierzchni 22 milionów km² — co stanowi około 1/7 wszystkich lądów w świecie.

Gdy na zachodzie ZSRR jest godzina 12 w południe to na granicy wschodniej tego kraju jest już godzina 10 wieczorem.

Długość granic ZSRR wynosi 60.000 km, z tego 2/3 stanowią granice morskie. Na ogólną długość granic morskich składają się wybrzeża 12 mórz wchodzących w skład 3 oceanów świata. Znaczenie jednak granic morskich ZSRR jest ograniczone przez to, że większość mórz zalicza się do mórz zimnych, zamarzniętych przez większą część roku albo też pokrytych pływającymi krami lodowymi.

Od północy otacza ZSRR Morze Łodowate Północne, w skład którego wchodzi następujące morza: Barentsa (1.4 mil. km²), Białe (100.000 km²), Karskie, Łaptiewych, Wschodnio Syberyjskie i Czukockie. Od wschodu przylegają do ZSRR morza oceanu Spokojnego: najgłębsze morze Związku — Beringa (2.5 mil. km²), Ochockie (13 mil km²) i Japońskie (1 mil. km²).

Słodkie i płytkie Morze Bałtyckie (430.000 km²) stanowi główną morską bramę handlową ZSRR. Drugą taką bramą jest Morze Czarne (412.000 km²). Z morza Bałtyckiego i Czarnego prowadzą najkrótsze połączenia morskie do Ameryki Płn. i Płd, do Afryki, Azji Płd. itp. Dużą osobliwością Morza Czarnego jest to, że od głębokości około 200 m woda tego morza zawiera siarkowodor i dlatego też jest ono prawie całkowicie pozbawione roślin i zwierząt wodnych. Z Morzem Czarnym łączy się bardzo płytkie Morze Azowskie (38.000 km² i 7 m średniej głębokości) przez cieśninę Kerczeńską.

Morze Kaspijskie (3.5 mil km²) jest właściwie wielkim śródlądowym jezio-

rem. Podobnie jak w Morzu Czarnym tak i w Morzu Kaspijskim na głębokościach poniżej 400 m woda zawiera wielkie ilości siarkowodoru. Nieprzerwane parowanie wody morskiej w zatoce Kara-Bugas-Got (18.000 km²) prowadzi do gromadzenia się na płaskich brzegach tej zatoki wielkich ilości soli kuchennej i glauberskiej, które są eksploatowane na wielką skalę. Wyparowanie oraz duży napływ wód słodkich takich potężnych rzek jak Wołga i Ural powoduje wysładzanie wód morza Kaspijskiego. Drugie jezioro zwane często

z których najważniejsze są Wyspy Solowieckie i Mrzewieckie. Na północ od półwyspu Kanin (10.000 km²) leży szereg wysp o łącznej powierzchni 120.000 km² — wśród nich do większych należy zaliczyć wyspy: Kałgujew, Wajgacz i Nową Ziemię. Jeszcze dalej na północ leży Ziemia Franciszka Józefa. Na północnych brzegach lądu azjatyckiego ZSRR znajdują się dwa wielkie półwyspy — Jamał (133.000 km²) i Tajmyr. Na Morzu Lodowatym Północnym leżą odległe wyspy polarne: Ziemia Północna, Wyspy Syberjakowa i Wyspy

Most Krymski w Moskwie

(Fot. STB)

Morzem Aralskim (62.000 km²) jest wielkim śródlądowym obszarem wodnym, który dzięki działalności rzek z roku na rok zmniejsza swą powierzchnię.

Z wielkiego obszaru ZSRR wybiega w otaczające go morza szereg półwyspów, a w pobliżu brzegów leży wiele mniejszych i większych wysp.

Na północnym zachodzie leży bogaty w skarby mineralne duży półwysep Kola (129.000 km²), a tuż w pobliżu jego brzegów rozłożyło się wiele wysp,

Nowosyberyjskie. Wszystkie te wyspy położone na dalekiej północy ZSRR są zasobne w skarby mineralne, zakłada się tam nowe osiedla i stacje naukowe. W północno-wschodnim zakątku Azji leży duży półwysep Czukczów (50.000 km²), zaś na oceanie Spokojnym wysuwa się w morze zasobna w minerały Kamczatka (14 mil. km²) oraz wieńce takich wysp, jak: Komandory, Kuryle i Sachalin. Ponadto na Morzu Czarnym na południu Związku leży słoneczny półwysep Krymski (26.000 km²).

Najważniejsze wyspy ZSRR.

1. Nowa Ziemia	82.600 km ²
a) Wyspa Północna	48.200 "
b) „ Południowa	33.200 "
2. Sachalin	77.000 "
3. Ziemia Północna	37.900 "
a) Rewolucji Paździer.	14.500 "
b) Bolszewik	11.800 "
c) Komsomolec	8.900 "
4. Nowosyberyjskie wyspy	31.500 "
a) Wyspa Kotelnyja	12.000 "
b) „ Ziemia Burga	7.200 "
5. Ziemia Franciszka Józefa	18.900 "
a) Ziemia Grzegorza	3.800 "
b) „ Aleksandra	2.800 "
6. Wyspy Kurylskie	15.600 "
7. „ Wrangla	7.300 "
8. „ Lachowa	6.600 "
9. „ Kotelnyj	5.200 "
10. „ Wajgacz	3.300 "

Geologia ZSRR. Do najstarszych elementów budowy geologicznej na obszarze ZSRR należy zaliczyć płyty: Bałtycką i Podolsko-azowską, które zawierają w swym wnętrzu wiele poszukiwanych kopalin. Osady ery paleozoicznej zajmują duże przestrzenie ZSRR i zawierają cenne pokłady węgla kamiennego, soli potasowej i kuchennej, fosforytów i rudy metali. Utwory późniejszych er geologicznych są rozrzucone na całym obszarze Związku i są stosunkowo ubogie w kopaliny. W okresie lodowcowym nasunął się na obszar Związku wielki lodowiec północny, który sięgnął po linię Kijów, Briańsk, Woroneż, Perm i mniej więcej do 60° szerokości geograficznej północnej na Syberii Zachodniej. W tym samym czasie góry Związku Radzieckiego były pokryte również lodowcami, które spływały w niziny podgórskie. Wielki lodowiec północny wykazywał duże wahania — cofał się i powtórnie wracał, a w okresach międzylodowcowych na wielkich obszarach Związku osadzał się urodzajny less.

Trzęsienia ziemi oraz wulkany występują głównie w strefie gór młodych

na południu i wschodzie ZSRR. Na Kamczatce i Kurylach jest przeszło 250 wulkanów, częściowo wygasłych, a które tam noszą nazwę „Sopki“. Najwyższym czynnym wulkanem świata jest obecnie Kluczewska Sopka na Kamczatce o wysokości 4.778 m.

Góry i doliny. Najwyższym szczytem ZSRR jest Pik Stalina o wysokości 7.495 m, zaś najniżej położonym miejscem jest zapadlisko Batyr na półwyspie Mangyszlak leżące 130 m poniżej poziomu morza, oraz Nizina Nadkaspjska, która jako depresja leży około 15 m poniżej poziomu morza.

Związek Radziecki można podzielić na cztery główne jednostki fizjograficzne:

1. Niż Wschodnio-Europejski ciągnie się od granicy zachodniej ZSRR aż po Ural (powierzchnia 5 mil. km²).

2. Niż Przykaspjski, przylega do Morza Kaspijskiego.

3. Niż Syberyjski ciągnie się od Uralu aż po rzekę Jenisej, a na południu opiera się o łańcuchy górskie Kopet Dag, Pamiru, Ałaj, Tian-Szan i Ałtaj o powierzchni około 7 mil. km².

4. Górzysta kraina wschodniej Syberii o obszarze 9 mil. km².

Niż Wschodnio-Europejski okalają od północy Góry Chibińskie (najwyższe wzniesienie 1208 m) i Timińskie. Rzeka Onega dzieli północną część Niżu na krainę Zachodnią i Wschodnią. Kraina Zachodnia jest podobna pod względem krajobrazu do Finlandii — z licznymi jeziorami, mokradłami i niewielkimi wzniesieniami. Region Wschodni zaś, to rozległa równina urozmaicona jedynie niewielkim grzbieciem gór Timańskich. W części środkowej Niżu pokrytej morenami, wydzielić można Wzgórza Wałdajskie, Smoleńsko — Moskiewskie i Litewsko-Białoruskie. Wzgórza Wałdajskie stanowią wododział Bałtyku, Morza Czarnego i Kaspijskiego. W środkowej części Niżu Wschodnio-Europejskiego leżą liczne wyżyny, jak Środkowo-Rosyjska, Podolsko-Wołyńska i Do-

niecka. Wyżyny te rozdzielają rozległe niziny: Nadnieprzańską, Ocko-Dońską i Nadwołżańską. Pomiedzy Kujbyszewem a Samarą na prawym brzegu Wołgi występują tzw. Góry Żygulewskie, których rzeźba odznacza się malowniczymi formami skalnymi. Pełna jarów i dolin rzecznych Nizina Czarnomorska stanowi południową część Niżu Wschodnio-Europejskiego.

Nizina Nadkaspjska jest stepowo-pustynną równiną, która się dzieli na Nizinę Kubańską i Nadkaspjską.

Stary łańcuch górski Uralu o długości 2.650 km wraz z przedgórzami zajmuje przestrzeń około 1 mil. km². Średnia wysokość Uralu wynosi 500 m, najwyższa zaś 1.855 m; szerokość pasma waha się od 50 km na północy do 170 km na południu. Przedłużenie Uralu na północy stanowią niewysokie wzgórza Paj-Choj. Ural północny jest stosunkowo wysoki. Ural środkowy odznacza się krajobrazem raczej falistym i pagórkowatym, zaś Ural południowy posiada strome wschodnie zbocza w przeciwieństwie do łagodnych i niewysokich stepowych stoków zachodnich.

Góry Krymskie zajmują południowo-wschodnią część półwyspu Krymskiego i wznoszą się do 1.543 m (Roman-Kosz).

Kaukaz składa się z kilku stromych grzbietów, które rozciągają się na obszarze 1,5 mil. km² i tworzą szereg dolin i wyżyn górskich. Główny grzbiet przebiegający w kierunku północny zachód — południowy wschód, zwany Wielkim Kaukazem, dzieli cały górotwór na część północną i południową. Środkowy odcinek Wielkiego Kaukazu posiada najwyższe wzniesienia, jak Elbrus (5.630 m), Kazbek itp. Prostopadle do Wielkiego Kaukazu po stronie południowej ciągnie się Mały Kaukaz, który ma charakter płaskowzgórz o przeciętnej wysokości 2.800 m.

Olbrzymi Niż Syberyjski jest prawie idealną równiną o przeciętnej wysokości 60 m. Podzielić go można na następujące części:

1. północną, która obejmuje pas przybrzeżny Północnej Syberii o szerokości do 250 km;
2. tajgowo-leśną;
3. stepową, która dzieli się na stepy: przyuralski, Iszywski i Barabiński;
4. południową, obejmującą pustynno-stepowy Turan z pustyniami Kizyl-Kum [Czerwone Piaski] o pow. 350 tys. km² i Kara-Kum [Czarne Piaski] o pow. 450 tys. km². Na wschód od Morza Kaspjskiego leży gliniasta pustynia Ust-Urt, a na zachód od jeziora Bałchasz wielka pustynia gliniasto-piaskowa Bed-Pok-Dola, zwana inaczej „Stepem Głodowym“. Na północ od tych pustyń ciągnie się Wyżyna Kirgiska, dochodząca do wysokości 1.500 m. Na jej obszarze znajduje się jedna z największych depresji świata, zwana doliną Sary-Su, a leżąca 40 m poniżej poziomu morza.

Nizinę Turańską zamykają od południa niebotyczne góry Kopat-Dag, Hindukusz, Pamir, Tiań-Szań i Ałtaj. Najwyższe szczyty ZSRR leżą właśnie w północnej części Pamiru (40 szczytów o wysokości ponad 5.000 m). Doliny Pamiru są strome, a grzbiety pokryte wiecznym śniegiem. Najwyższym szczytem jest Pik Stalina (7.495 m). Tiań-Szań czyli Niebieskie Góry do dziś dnia są pod działaniem sił wewnętrznych ziemi. Przeciętna ich wysokość wynosi 3.000 m, a najwyższym wzniesieniem jest Pik Zwycięstwa (7.440 m). Góry Ałtaj czyli Złote Góry stanowią najbardziej skomplikowany system górski, złożony z licznych grzbietów i płaskowzgórz. Do Związku Radzieckiego należy tylko część północna z najwyższymi wzniesieniami, jak: Biełucha (4.620 m) i inne. Góry te są bardzo bogate w minerały użytkowe.

Od rzeki Jenisej na wschód rozciąga się górzysta Syberia Wschodnia, która dzieli się na:

1. płaskowyż Środkowo - Syberyjski z średnimi wzniesieniami od 300 do 500 m;
2. górzystą Krainę Południową, złożoną z Gór Sajańskich (najw. wys. 3.494 m) i Bajkalskich (najw. wys. 3.000 m);
3. Część Wschodnią (Góry Jabłonowe i Stanowe);

4. Góry Północno-Wschodnie (Wierchojańskie, Czerskiego, Kołymskie i Anadyr).

Większość gór Wschodniej Syberii jest stosunkowo niska i dzięki temu porośnięta aż po szczyty lasami.

Poza tym na półwyspach i wyspach, jak: Kamczatka, Sachalin czy Kuryle, leży szereg mniejszych łańcuchów górskich.

Najważniejsze szczyty ZSRR

1. Pik Stalina	7495 m	(Pamiry)
2. „ Zwycięstwa	7440 m	(Tiań-Szań)
3. „ Lenina	7127 m	(Pamiry)
4. Elbrus	5630 m	(Kaukaz)
5. Kazbek	5043 m	„
6. Kluczewskaja Sopka	4778 m	(Kamczatka)
7. Biełucha	4620 m	(Ałtaj)
8. Ałagoz	4095 m	(Wyż. Armeńska)
9. Munkus Sarlik	3491 m	(Wsch. Sajan)
10. Howerla	2058 m	(Karpaty)
11. Narodnaja	1885 m	(Ural pñ.)
12. Roman-Kosz	1543 m	(Krym)

Największe lodowce ZSRR

1. Lod. Fedczenki (Ałtaj)	600 km	powierzchni	77 km	długości
2. Ingyliczet (Tian-Szań)	600 „	„	65 „	„
3. Benzingi (Kaukaz)	64 „	„	18 „	„
4. Seri Kitłod (Kaukaz)	62 „	„	13 „	„
5. Hispar (Karakorum)	40 „	„	60 „	„

Wody.

Z ogólnej długości rzek ZSRR [370.000 km], 1/3 znajduje się w europejskiej części Związku, a 3/4 z ogólnej długości rzek należy do zlewiska Morza Lodowatego Północnego. 25% rzek radzieckich jest żeglownych a 50% spławnych. Ogólnie rzeki Związku podzielić można na równinne i górskie. Rzeki równinne odznaczają się bardzo leniwym nurtem, szerokimi dolinami, licznymi zakolami i corocznymi powodziąmi wiosennymi. Rzeki te

biorą początek przeważnie w błotach i jeziorach, a źródła ich są stosunkowo nisko położone. Rzeki górskie mają nurt bystry i są bardziej zasobne w wodę.

W północnych obszarach Związku rzeki pokryte są od 7 do 9 miesięcy lodem. Koło Leningradu pokrywa lodowa na rzekach trwa 5 miesięcy a na południowych wybrzeżach Bałtyku od 2 do 3 miesięcy.

Rzeki Ob i Irtysz wzięte jako całość są największą rzeką Związku — 5.300 km długości, a wspólne ich dorzecze zajmuje obszar 3.495.000 km².

Obszar ZSRR posiada wielką ilość jezior, przy czym najwięcej jest ich na północy. Oprócz wspomnianych już wy-

żej wielkich jezior, jak Morze Kaspijskie i Aralskie, wymienić jeszcze trzeba następujące jeziora ZSRR:

Największe jeziora ZSRR

	powierzchnia		max. głębokość	
1. Jezioro Bajkał	31.500 km ²		1.741 m	
2. „ Ładoga	18.400 „		230 „	
3. „ Bałchasz	17.300 „		26 „	
4. „ Onega	9.900 „		120 „	
5. „ Tajmyr	7.000—6.000 (brak dokł. danych)		—	
6. „ Issyk-Kul	6.200 km ²		702 „	
7. „ Czany	4.400 „		10 „	
8. Sztuczny Rybiński zbiornik wodny	4.100 „		—	
9. Jezioro Pejpus	3.600 „		15 „	

Największe rzeki ZSRR

Rzeka	Ujście	Długość	Dorzecze
1. Amur	Tatarski Zalew	4.354 km	1.943 tys. km ²
2. Lena	Morze Łaptiewych	4.264 „	2.418 „ „
3. Ob	„ Karskie	4.016 „	2.425 „ „
4. Jenisiej	„ „	3.807 „	2.707 „ „
5. Wołga	„ Kaspijskie	3.688 „	1.380 „ „
6. Irtysz	Rzeka Ob	2.969 „	1.070 „ „
7. Syr-Daria	Morze Aralskie	2.860 „	210 „ „
8. Amur-Daria	„ „	2.540 „	227 „ „
9. Ural	„ Kaspijskie	2.534 „	220 „ „
10. Dniepr	„ Czarne	2.285 „	503 „ „
11. Kama	Rzeka Wołga	2.032 „	522 „ „
12. Don	Morze Azowskie	1.967 „	422 „ „
13. Peczora	„ Barentsa	1.789 „	327 „ „
14. Oka	Rzeka Wołga	1.478 „	245 „ „
15. Biała	„ Kama	1.475 „	—
16. Dniestr	Morze Czarne	1.020 „	84 „ „
17. Dwina	„ Białe	1.411 „	72 „ „
18. Dźwina	„ Bałtyckie	1.293 „	411 „ „
19. Kubań	„ Czarne	907 „	51 „ „
20. Prut	„ „	860 „	—

Na półwyspie Kola jest jeden z cudów przyrody, a mianowicie „Jezioro Mogelno“, które do głębokości około 2 m ma warstwę wody słodkiej, a poniżej wodę o składzie zbliżonym do wody morskiej. W jeziorze tym żyje równocześnie stara reliktoowa flora i fauna morska oraz słodkowodna. Po-

dobne zjawisko obserwujemy na jeziorze Bajkał, ale dopiero na głębokości 300 m. Ładoga jest największym jeziorem Europy, a Bajkał najgłębszym jeziorem świata i zawiera więcej wody, niż 13 razy od niego większe Morze Bałtyckie. Z jezior kazachstańskich wydobywa się sól kuchenną i glauberską.

Klimat, przyroda.

Czynnikiem kształtującym klimat ZSRR obok oceanów i mórz jest urzeźbienie pionowe, oraz rozległość terytorium. Dzięki łańcuchom górskim położonym w południowej części ZSRR, cały kraj jest łatwo dostępny dla wiatrów północnych, wschodnich i zachodnich. Na całym obszarze ZSRR przeważa klimat raczej suchy i surowy, klimat typowo kontynentalny.

Rozpiętość średnich rocznych temperatur jest b. duża, waha się bowiem od temperatur najniższych -17°C obserwowanych w północno-wschodniej Syberii, do najwyższych $+17^{\circ}\text{C}$ na południowo-wschodnich wybrzeżach Morza Kaspijskiego. Najmroźniejsze zimy występują w Wierchojańsku (-51°C), a najłagodniejsze w Batum ($+7^{\circ}\text{C}$). Najgorętsze lato $+40^{\circ}\text{C}$ jest notowane na pustyniach Syberii Południowej, podczas gdy na północy termometr wskazuje -5°C . Najniższą temperaturę w ciągu wieków zaobserwowano w Wierchojańsku (-70°C), podczas gdy na pustyni Kizyl-Kum notowano temperaturę powyżej $+60^{\circ}\text{C}$. Wierchojańsk posiada największą amplitudę roczną temperatury, bo aż 103° (-70 w styczniu i $+33$ w lecie). W kierunku wschodnim rosną różnice między najcieplejszymi i najzimniejszymi miesiącami roku, od 20°C w północno-zachodniej części Rosji do 75° na Syberii Wschodniej. Opady na obszarze ZSRR wynoszą średnio 400 mm. Najwyższe opady notowane są w Batum w Zachodniej Zakaukazji (2.500 mm) i na wybrzeżu Oceanu Spokojnego (powyżej 1.000 mm), a najniższe w pustyniach Środkowej Azji (do 80 mm) i północno-wschodniej Syberii (do 100 mm).

Na obszarze ZSRR można wyróżnić następujące strefy klimatyczne:

1. **Obszar klimatu zimnego**, który zajmuje około 16% powierzchni Związku. Dzielimy go na: a) klimat arktyczny, b) tundry i c) górski.

Klimat arktyczny obejmuje wszystkie wyspy północne z temperaturą poniżej 0°C w ciągu całego roku, przy czym na obszarze tym nie spotykamy prawie żadnych roślin. Klimat tundry, to obszar pobrzeży Morza Lodowego Północnego z temperaturą dochodzącą najwyżej do $+10^{\circ}\text{C}$ w ciągu jednego miesiąca letniego. Okres lata w tych obszarach jest krótki, a okres zimy trwa przeważnie $2/3$ roku; opady atmosferyczne są rzadkie i małe. Klimat górski występuje we wszystkich górach powyżej pewnej wysokości, zależnej od położenia geograficznego oraz ilości opadów. W strefie klimatu zimnego wobec niskich temperatur drzewa nie rozwijają się, a również „wieczna marzłość“, która leży pod cienką warstwą gruntu, stanowi poważną przeszkodę dla życia roślin. Woda nie wsiąka w grunt ani też nie wyparowuje i przez to wytwarza glebę kwaśnobagienną. Drzewa mają formy karłowate a z niewielu roślin tu rosnących wymienić należy jadalną jagodę „moruszkę“, rośliny błotne jak turzyce, mchy i porosty. W przeciwieństwie do świata roślinnego, świat zwierzęcy jest urozmaicony i liczny, szczególnie w morzach — ryby, foki, wieloryby itd. Przedstawiciele zwierząt lądowych, to lis, niedźwiedź, zając polarny oraz renifer. W lecie wybrzeża i bagna roją się od dzikiego ptactwa: kaczek, gęsi, nurków itd.

2. **Klimaty umiarkowane zimne** obejmują 30% obszaru Związku i dzielą się na trzy strefy: a) klimat północno-europejski, b) zachodnio-syberyjski i c) wschodnio-syberyjski. W miarę posuwania się na wschód maleją sumy opadów, zimy są dłuższe i występują większe różnice temperatury między latem i zimą.

Obszar klimatu północno-europejskiego i zachodnio-syberyjskiego (temp. lata $+12^{\circ}\text{C}$ do $+17^{\circ}\text{C}$) jest krainą lasów iglastych, tzw. tajgą (świerk, sosna, brzoza, jodła). Między lasami

Dane klimatyczne dla kilku wybranych miejscowości ZSRR:

STACJA	Dług. geogr.	Szer. geogr.	Wys w m	Temperatura				Opady roczne w m m
				I	IV	VII	X	
Akmolińsk	71 23 E	51 12 N	383	—18	1	21	2	280
Archangielsk	40 33	64 34	7	—13	— 1	15	1	430
Astrachań	48 02	46 21	—15	— 7	9	25	10	165
Dudyńsk	87 00	69 07	19	—29	—16	14	— 9	210
Irkuck	104 20	52 17	511	—21	1	18	0	373
Jenisejsk	92 10	58 27	93	—22	— 1	19	— 1	420
Kazalińsk	62 07	45 46	73	—11	10	27	9	121
Krasnowodsk	52 59	40 00	—19	3	14	29	17	112
Leningrad	30 16	59 56	6	— 8	3	17	4	511
Moskwa	37 33	55 50	175	—11	3	18	4	587
Nikołajewsk	140 43	53 08	36	—24	— 3	17	— 2	439
Nowo Mariński Post	177 33	64 45	5	—24	—15	11	— 5	186
Odessa	30 46	46 26	71	— 3	8	23	11	385
Olekmińsk	120 26	60 22	221	—35	— 5	19	— 5	236
Orenburg	55 06	51 45	125	—15	4	22	4	360
Pamir Post	74 02	38 11	3,981	—18	— 1	14	0	68
Petropawłowsk	158 39	53 00	96	—11	— 1	12	7	863
Tobolsk	68 14	58 12	118	—20	1	18	1	423
Wierchojańsk	133 34	67 33	109	—50	—23	15	—15	126
Władywostok	131 55	43 07	19	—17	5	18	9	561

ciągną się tereny rolnicze z uprawą owsa i jęczmienia. Ku południowi w miarę polepszania się warunków klimatycznych i glebowych lasy iglaste przechodzą w lasy mieszane, a dalej liściaste (brzoza, dąb, cedr, osika, wierzba). W całym tym pasie wytworzyły się gleby typu bielcowego. Obszar wschodnio-syberyjski pokryty jest lasami świerkowymi, rosnącymi na wiecznie zmarzniętej ziemi (temp. zimy dochodzi tu do -50°C). Strefa umiarkowana zimna, to obszar zwierząt futerkowych jak sobole, lisy, bobry, wilki, oraz licznych gatunków ptaków.

3. **Strefa umiarkowana ciepła** obejmuje ok. 20% obszaru ZSRR. Podzielić ją można na: obszar klimatu a) ukraińskiego, b) kazachstańskiego oraz c) północno-kaukaskiego. Również i w tym pasie opady maleją w kierunku

wschodnim, a zwiększają się sezonowe różnice temperatur.

Obszar ukraiński ma lato o temp. ponad $+20^{\circ}\text{C}$ a zimę do -10°C . Dawniej obszar ten pokryty był wielkim stepem, a obecnie zajęty jest pod uprawę pszenicy i buraków cukrowych.

4. **Strefa monsunowa, tzw. klimat mandżurski**, rozciąga się nad rzeką Amur, nad granicą mandżurską i wybrzeżami morza Japońskiego. Kraina ta ma ciepłe i wilgotne lato oraz dość surową zimę. Uprawia się tu kukurydzę, proso tzw. Kao-liang, pszenicę oraz buraki cukrowe.

5. **Klimat pustynny**, zajmujący ok. 10% powierzchni Związku, obejmuje Azję Środkową i odznacza się upalnym latem i śnieżno-mroźnymi zimami. Gleby słone tych obszarów zawierają obok

solu kuchennej znaczną ilość soli glauberskiej.

6. Na Krymie, wzdłuż wybrzeży Morza Czarnego i częściowo Morza Kaspijskiego występuje klimat zbliżony do podzwrotnikowego, jednakowoż jest on

klimatem bardziej jednostajnie gorącym i z obfitszymi opadami. Na tamtejszych glebach czerwonych uprawia się różne gatunki roślin podzwrotnikowych, a nawet tropikalnych (trzcina cukrowa, kauczuk).

(Dokończenie powyższego artykułu pt. „Człowiek i gospodarka“ ukaże się w N-rze 2 „Poznaj Świat“).

Wśród nowych książek i map

Nowa mapa ZSRR 1:1.000.000. Z początkiem drugiej wojny światowej rozpoczęto w ZSRR prace nad nową mapą w podziale 1:1.000.000, która jest już obecnie ukończona. W pracach nad badaniami terenowymi i wykonaniem mapy wzięło udział stu pracowników naukowych kartografii sowieckiej, najlepszych geodetów i geografów. Oficjalnym kierownikiem tego opracowania jest przewodniczący ruskiej sekcji kartograficznej Baranow. Mapa podaje na powierzchni 54 m² przegląd terytorium ZSRR, hipsografii, hydrografii, osadnictwa, lasów oraz podział ZSRR na krainy fizjograficzne i antropogeograficzne. Mapa obejmująca 180 arkuszy została wydrukowana w Omskim Zakładzie Kartograficznym.

ZSRR w odbudowie. Wydawnictwo „Książka“, Warszawa 1947, cena 125.— zł.

Kraj Biały czy Zielony? — Jahn Alfred. Ciekawa książka podróżnicza, opisująca wrażenie autora z przedwojennej wyprawy na Grenlandię. Wydawnictwo Książnica „Atlas“, Wrocław 1947, cena 400.— zł.

Geografia gospodarcza Europy i wybranych państw pozaeuropejskich — Dąbrowska J. i Petruszewiczowa E. Podręcznik dla gimnazjów ogólno-kształcących i zawodowych. Warszawa 1947, wyd. „Czytelnik“, cena 330.— zł.

Czechosłowacja 1947 — Chomicz Adalbert. Niezwykle interesująca książka opisująca życie gospodarcze Czechosłowacji po drugiej wojnie światowej. Wyd. „Wiedza“, Warszawa 1947, cena 300.— zł.

Zemepisné aktuality. Czasopismo czechosłowackie poświęcone geografii krajów słowiańskich. Nr 1 i 2, t. II. 1947. Red. prof. dr Jiri Kral, Praha II, Albertov 6.

Canadian Geographical Journal. Kanadyjskie czasopismo geograficzne. W numerze wrześniowym znajduje się ciekawy opis geograficzny stanu Manitoba, a w numerze październikowym opis stanu Alberta. Wydawca The Canadian Geographical Society — Ottawa, Canada.

Mapa polityczna Europy — Walczak W. Ciekawe, choć nie pozbawione błędów wydawnictwo firmy „Przełom“ w Krakowie. Podz. 1:16,000.000. Cena 80.— zł.

The Statesman's Year-book 1947. Statistical and Historical Annual of the States of the World for the year 1947. Edited by S. H. Steinberg Ph. D. Wydawca — Macmillan and Co., Limited London 1947.

The Statesman's Year-book jest podręcznikiem przeznaczonym zasadniczo dla polityków, ale jest on również niezbędnym dla geografa, gdyż jest kopalnią najnowszych danych statystycznych z zakresu antropogeografii, geografii politycznej, komunikacji i pracy. Statesman's Year-book jest jedynym tego rodzaju zestawieniem w świecie, gdyż Almanach de Gotha, wydawany w języku francuskim w Niemczech przestał wychodzić. Ostatnie wydanie za rok 1947 zawiera dwie mapki polityczno-administracyjne: Europy i półwyspu arabskiego. Pierwsza mapka przedstawia główne obszary okupacyjne w Niemczech i Austrii, druga zaś ziemie arabskie.

ZAGADKA GEOGRAFICZNA

Proszę odgadnąć nazwy mórz, jezior i miast przedstawionych na załączonej mapce. Za najlepsze rozwiązanie Redakcja przeznaczą szereg nagród w postaci książek podróżniczo-geograficznych. Rozwiązanie należy kierować pod adresem: Redakcja »POZNAJ ŚWIAT« Kraków, Grodzka 64 II p.

POLSKIE TOWARZYSTWO GEOGRAFICZNE

Zarząd Główny, Warszawa, ul. Wilcza 22 m. 6.

Adresy Oddziałów Prowincjonalnych P. T. G.

Częstochowski	— Częstochowa, ul. Kościuszki 8.
Dolno-Śląski	— Wrocław, pl. Uniwersytecki 1.
Gdański	— Oliwa, Pedagogium.
Krakowski	— Kraków, ul. Grodzka 64.
Lubelski	— Lublin, ul. Narutowicza 30.
Łódzki	— Łódź, ul. Piotrkowska 37.
Poznański	— Poznań, ul. Fredry 10.
Szczeciński	— Szczecin, ul. Kaszubska 20/5.
Toruński	— Toruń, ul. Mickiewicza 61.
Warszawski	— Warszawa, ul. Wilcza 22 m. 6.

Oplatę pocztową uiszczono gotówką

Nadawca:

Administracja miesięcznika „POZNAJ ŚWIAT”

Kraków, Szymanowskiego Boczna 17.

„POSZUMY LASU”

Wiesław Krawczyński, Kraków 1947 r.¹⁾

Ludność cała, a społeczeństwo polskie w szczególności, jest już zmęczone okropnościami wojny, obozów, hitleryzmu itp.

Dlatego też, gdy zauważy się na półkach księgarskich książkę mówiącą o czymś innym, niekoniecznie stale o zagadnieniach społecznych, chwytą się ją i czytanie jej jest jakby wytchnieniem po całodzienniej pracy, jest jakby odciążeniem umysłu od stałych myśli o dniu codziennym, o wysiłku pracy, jest świętą chwilą wypoczynku i radości.

Do takich książek my zaliczamy książki o polskiej przyrodzie, polskim lesie i polskiej zwierzynie.

Ostatnią nowością księgarską jest wydawnictwo Instytutu Wydawniczego „Glob” J. Chodorowicza w Krakowie. Autorem jest znany myśliwy, Wiesław Krawczyński, a tytuł „Poszumy Lasu”. Ilustrowała Stefania Dretler-Flin.

Jest to jedna z najpiękniejszych książek, jakie w ostatnich czasach miałem w rękach. Staranna, bardzo estetyczna strona zewnętrzna tej książki dopełnia całości.

A całość mówi o bezgranicznym ukochaniu lasu, tego przejawu najcudowniejszego przyrody.

Krawczyński jest nie tylko leśnikiem z wykształcenia, jest przede wszystkim leśnikiem z umiłowania swego zawodu, do którego predestynowało go ukochanie lasu. A kochać las, to kochać zwierzynę, to odczuwać przemożną emocję łowiecką i być „ochroniarzem” w całym tego słowa znaczeniu.

Jego książka „Poszumy Lasu” to pean na cześć polskich kniei, to umiłowanie ich w najdrobniejszych przejawach. Widzieć piękno przyrody i znać jego podstawy naukowe, to moim zdaniem, największe szczęście człowieka. To znalezienie w życiu czegoś, czemu warto się poświęcić, co porywa swym najistotniejszym pięknem.

O tym wszystkim mówi autor na każdej stronie swej pracy, która choć pilsna jest dla starszej młodzieży, winna być przeczytana przez każdego, miłującego naturę, przyrodnika.

Autor w swej pracy wykazuje wszystkie korzyści, jakie daje las, wszelkie walory, jakie on daje ludzkości, a potem zastanawia się nad znaczeniem lasu w całokształcie przyrody, by zakończyć swój wielki pean hymnem na cześć myślistwa i zwierzyny.

Forma jaką nadał swej książce autor, jest bodaj najfortunniejszą, bo obok wielkich walorów narratorskich, wplata szereg poważnych myśli i przesłanek naukowych. Mówi o ziemi, o glebie, na której rośnie las, mówi o drzewostanach, o florze leśnej i o zwierzynie. Mówi o łowiectwie, tak ściśle związanym z lasem, i kończy dwoma obrazkami łowieckimi.

Mam wrażenie, że nie będzie w Polsce miłośnika lasu, który by książki tej nie przeczytał z zajęciem, a dla niejednego młodego przyrodnika będzie ona skarbnicą wielu wiadomości z życia lasu, zwierzyny i łowiectwa.

Jedynym błędem jest niezbyt dokładnie opracowana nomenklatura łowiecka, ale piękna całość pozwala zapomnieć o tym niedociągnięciu.

Szata zewnętrzna wspaniała, oraz grafika dopełniają całości, tworząc z „Poszumów lasu” jedną z najpiękniejszych książek doby powojennej.

MIECZYŚLAW MNISZEK TCHORZNICKI

¹⁾ Recenzja z „ŁOWCA POLSKIEGO” — Organu Polskiego Związku Łowieckiego N 5 (948) — Wrzesień—Październik 1947 r.